

Чернігівська обласна універсальна
наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка

**ЗНАМЕННІ І ПАМ'ЯТНІ ДАТИ ПО ЧЕРНІГІВСЬКІЙ
ОБЛАСТІ НА 2013 РІК**

Чернігів 2012

ББК 92.5

З – 72

Бібліографічний покажчик «Знаменні і пам'ятні дати по Чернігівській області на 2013 рік» має рекомендаційний характер і не претендує на вичерпність. Складачами вибрано декілька різнопланових дат, до яких написано короткі додаткові відомості і складені рекомендаційні списки. Посібник стане у нагоді музейним і бібліотечним працівникам, краєзнавцям і журналістам, студентам і викладачам вузів.

Складачі: Л.В. Студьонова, І.Я. Каганова.

Редактор: І.Я. Каганова.

Відп. за вип: І.М. Аліференко.

Комп'ютерний набір: Л.В. Студьонова.

Макетування О.В. Дорохова.

Ризограф ОУНБ ім. В.Г. Короленка.

Тираж 70

ПЕРЕЛІК ЗНАМЕННИХ І ПАМ'ЯТНИХ ДАТ ПО ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ НА 2013 РІК

СІЧЕНЬ

1 – 80 років тому (1933) розпочала комерційні операції Чернігівська обласна контора Українського кооперативного банку.

– 75 років від дня народження Віри Володимирівни ЗАЙЧЕНКО (1938) – заслуженого працівника культури України, відомої дослідниці декоративного мистецтва, вишивальниці, авторки низки наукових статей і книг. Народилася у с. Масани (нині – передмістя Чернігова).

– 60 років від дня народження Геннадія Сергійовича КАСЬЯНОВА (1953) – заслуженого діяча мистецтв України, засновника та головного режисера Чернігівського молодіжного театру. Живе у Чернігові.

– 60 років від дня народження Віктора Вікторовича ТКАЧЕНКА (1953) – голови Ради товариства «Чернігівське земляцтво» в м. Києві, директора Київського Палацу спорту. Народився у с. Ладинка Чернігівського району.

– 60 років від дня народження Василя Павловича ЯКОВЦЯ (1953) – доктора фізико-математичних наук, професора, колишнього ректора НДПУ ім. М.В. Гоголя, члена американського математичного товариства. Народився в с. Охрімівці Корюківського району.

2 – 135 років тому у с. Синявка Менського району народився Петро Федорович ТКАЧЕНКО-ГАЛАШКО (1878-1918) – український кобзар. Співав думи на слова Т.Шевченка. Помер і похований у рідному селі.

– 60 років від дня народження Леоніда Костянтиновича ШАГАНА (1953) – заслуженого працівника культури України, у минулому начальника управління культури Ніжинського міськвиконкому,

3 – 90 років тому (1923) відомий український історик Василь Васильович ДУБРОВСЬКИЙ (1897-1966) був призначений завідувачим історичним архівом у Чернігові.

7 – 60 років від дня народження Миколи Михайловича СМІЛИКА (1953) – відомого фотохудожника з Ічні, учасника багатьох фотоконкурсів в СРСР, Німеччині, Україні, творчість якого відзначена багатьма дипломами і призами.

9 – 85 років від дня народження Бориса Олексійовича МОВЧАНА (1928) – вченого в галузі фізичного металознавства та металургії, доктора технічних наук, академіка НАН України, заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата Державної премії УРСР, Ленінської премії. Народився в с. Макіївка Носівського району.

11 – 75 років тому у с. Лукашівка Чернігівського району народився Михайло Никифорович РЕБЕНОК (1938-2002) – чернігівський поет, редактор радіогазети на камвольно-суконному комбінаті, автор посмертної книги поезій «З глибин серця» (2012).

13 – 160 років тому в с. Українському (колишня Ярошівка) Талалаївського району народився Василь Петрович ГОРЛЕНКО (1853-1907) – український письменник, мистецтвознавець, фольклорист. Випускник Ніжинського юридичного ліцею. Похований у рідному селі.

15 – 95 років тому (1918) встановлено Радянську владу в Прилуках.

18 – 50 років тому (1963) наказом Міністерства сільського господарства УРСР створено Чернігівську дослідну станцію по картоплі, нині – ЗАТ НВО «Еліткартопля» (смт. Седнів).

20 – 120 років тому народився Йосип Іванович КОЗИК (1893-1937) – партійний і державний діяч, працював на різних посадах у Чернігові, у 1930-1932 рр. – голова Чернігівського райвиконкому. Заарештований 1937 року і розстріляний в урочищі Биківня під Києвом. Реабілітований 1958 року.

24 – 145 років тому народився Григорій Олексійович КОВАЛЕНКО (1868-1937) – художник, письменник, етнограф, член «Чернігівської Української громади», член правління громадської бібліотеки. У чернігівський період (1896-1905) створив близько 100 картин та ілюстрацій до книг. Заарештований органами НКВС і розстріляний.

– 10 років тому (2003) ухвалено рішення облради про створення перинатального центру на базі орендованого майна Чернігівського міського пологового будинку на 120 ліжок.

27 – 90 років тому (1923) відкрито Чернігівський обласний протитуберкульозний диспансер.

– 65 років від дня народження Євгена Михайловича КРІПА (1948) – художника-монументаліста з Чернігова. Член Спілки художників України. Народився на Львівщині.

29 – 95 років тому (1918) на ст. Крути поблизу Ніжина стався нерівний бій між київською студентською та учнівською молоддю і радянськими військами. На честь загиблих героїв 2006 р. встановлено День пам'яті Героїв Крут та споруджено пам'ятник.

ЛЮТИЙ

– 70 років тому (1943) створено Ніжинську підпільну комсомольсько-молодіжну організацію (керівник Я.П. Батюк).

– 50 років тому (1963) розпочала роботу Чернігівська районна редакція радіомовлення. Редактор-організатор І.Баглай.

3 – 95 років тому у Прилуках народилася Любов Василівна ЗАБАШТА (1918-1990) – українська поетеса, прозаїк, драматург. У 2005 році засновано літературну премію «Квіт папороті» її імені.

11 – 75 років тому народився Анатолій Максимович ПАШКЕВИЧ (1938-2005) – народний артист України, відомий композитор, художній керівник та головний диригент Чернігівського народного хору (1989-2002), відзначений орденом «За заслуги» III ступеня.

12 – 130 років тому народився Євген Багратіонович ВАХТАНГОВ (1883-1922) – видатний російський режисер, актор і педагог. У 1912 р. на чолі театральної трупи МХАТ перебував у Новгороді-Сіверському з театральними виставами. Залишив про це записи у щоденнику.

*13 – 170 років тому у Чернігові народився Микола Андрійович ВЕРБИЦЬКИЙ (1843-1909) – український поет і педагог. Призабутий автор перших рядків українського гімну. Похований у Чернігові на Болдиній горі.

16 – 200 років тому народився Семен Степанович ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ (1813-1873) – видатний оперний співак і композитор, автор української опери «Запорожець за Дунаєм». Влітку 1838 року разом із композитором Михайлом Глінкою відвідав Качанівку, де співав пісні свого друга на вірші Віктора Забіли.

17 – 90 років тому в с. Черниш Чернігівського району народився Антон Степанович ЮРЧЕНКО (1923-1994) – Герой Радянського Союзу, учасник Параду Перемоги в Москві 24 червня 1945 року, почесний громадянин Орші (Республіка Білорусь). Після війни працював агрономом у колгоспі.

20 – 85 років тому у м. Щорс народилася Лідія Олександрівна ВАКУЛОВСЬКА (1928-1991) – російська і білоруська письменниця.

22 – 60 років від дня народження Катерини Миколаївни ВАСИЛЕНКО (1953) – естрадної співачки, заслуженої артистки України, лауреата багатьох престижних музичних фестивалів. Народилася в с. Шевченковому Прилуцького району.

23 – 50 років від дня народження Костянтина Вілійовича МОСКАЛЬЦЯ (1963) – поета, прозаїка, літературного критика, музиканта, члена НСП України та Асоціації українських письменників, лауреата кількох літературних премій, серед яких премія імені М.М. Коцюбинського. Народився в с. Матіївка Бахмацького району. Живе у Бахмачі.

24 – 135 років тому в с. Омелянів Козелецького району народився Олексій Несторович ШЕЛЕСТ (1878-1954) – доктор технічних наук, професор, лауреат Державної премії СРСР, батько вітчизняного тепловозобудування. Помер у Москві.

*26 – 70 років тому (1943) розпочалось Варвинське збройне повстання проти гітлерівських окупантів, яке було потоплено у крові 1 березня.

27 – 70 років тому (1943) німецькі карателі палили живцем мешканців с. Старий Білоус Чернігівського району.

– 80 років від дня народження Олега Юрійовича НОСАЧА (1933) – фізика, кандидата фізико-математичних наук, лауреата Державної премії СРСР. Народився в с. Горбове Новгород-Сіверського району.

БЕРЕЗЕНЬ

– 90 років тому (1923) Ічня стала селищем міського типу, центром однойменного району.

*1-3 – 70 років тому (1943) німецько-фашистські карателі палили Корюківку.

1 – 65 років від дня народження Петра Дмитровича ШАПОВАЛА (1948) – Надзвичайного і Повноважного Посла України, заслуженого економіста України, депутата Чернігівської обласної ради. Народився в с. Жовтневе Коропського району.

2 – 190 років тому народився Костянтин Дмитрович УШИНСЬКИЙ (1823-1871) – видатний педагог. Проживав на хут. Богданці поблизу Новгорода-Сіверського. Випускник Новгород-Сіверської гімназії.

3 – 90 років тому народився Григорій Іванович РИЖЕНКО (1923-2002) – повний кавалер ордена Слави, почесний громадянин Прилук.

7 – 90 років тому (1923) Президія ВУЦВК прийняла постанову «Про адміністративно-територіальний поділ Чернігівщини», за якою стара система районування (волесть-повіт-губернія) замінювалась на нову (район-округ-губернія).

– 85 років тому народився Володимир Олексійович ЧИВИЛІХІН (1928-1984) – російський письменник, лауреат Державної премії СРСР. По завершенні війни і до середини 1960-х років разом із батьками проживав у Чернігові, працював у «Деснянській правді». В романі-есе «Пам'ять» відтворив чернігівській період свого життя.

*11 – 130 років тому в Козельці народився Борис Микитович МАНЬКОВСЬКИЙ (1883-1962) – видатний український вчений-невролог, доктор медичних наук, професор-невропатолог, академік АМН СРСР. Науковий керівник Психоневрологічного інституту, один з організаторів Інституту геронтології АМН СРСР.

13 – 70 років тому (1943) у с. Козари Носівського району німецько-фашистські окупанти спалили у місцевій церкві священників разом із паствою. Загинуло 3908 жителів, 420 людей спалено живцем.

14 – 45 років від дня народження Олени Михайлівни КОНЕЧНОЇ (1968) – журналістки і письменниці, члена Національної СП України, лауреата премії ім. М.М.Коцюбинського. Народилася і живе у Чернігові.

19 – 70 років тому (1943) в с. Озеряни Варвинського району німецько-фашистські карателі спалили живцем 186 людей і знищили вогнем 200 хат.

21 – 130 років тому у Чернігові народився Володимир Олександрович АНТОНОВ-ОВСІЄНКО (1883-1938) – професійний революціонер, репресований радянський партійний і військовий діяч, дипломат. Одна з вулиць Чернігова носить його ім'я, у 1973 р. на Алеї Героїв встановлено його погруддя.

26 – 180 років тому у с. Городище Менського району народився Олександр Федорович КІСТЯКІВСЬКИЙ (1833-1885) – український історик права, професор кримінального права, випускник Чернігівської гімназії.

– 75 років від дня народження Олексія Васильовича ПЕТРЕНКА (1938) – народного артиста Росії, відомого актора театру і кіно. Народився у Чемері Козелецького району. Юнацькі роки пройшли у Чернігові.

28 – 30 років тому (1983) вийшла Постанова Ради Міністрів УРСР «Про створення художнього музею в місті Чернігові».

29 – 285 років тому у Лемешах Козелецького району народився Кирило Григорович РОЗУМОВСЬКИЙ (1728-1803) – останній гетьман Лівобережної України, президент Петербурзької Академії наук, фельдмаршал, член Державної Ради Росії. Помер і похований у Батурині.

30 – 70 років тому (1943) сформовано партизанське з'єднання загонів Чернігівської області (командир – Микола Микитович Попудренко, комісар – Семен Михайлович Новиков).

– 90 років тому в смт. Любечі Ріпкинського району народився Анатолій Олексійович СЛІСАРЕНКО (1923-1997) – український кінорежисер, заслужений діяч мистецтв України, лауреат премії ім. Я.Галана.

31 – 110 років тому (1903) газета «Черниговские губернские ведомости» повідомила про відновлення діяльності в Чернігові товариства велосипедистів.

КВІТЕНЬ

1 – 175 років тому у с. Антонівка Пириятинського пов. Полтавської губернії (нині Варвинський район Чернігівської області) народився Василь Васильович ТАРНОВСЬКИЙ (молодший) (1838 – 1899) – український культурний та громадський діяч, меценат та колекціонер. Засновник Чернігівського музею українських старожитностей. З 1991 року його ім'я носить Чернігівський історичний музей.

– 145 років тому народилася Надія Іванівна ЗАБІЛА (1868-1913) – відома російська оперна співачка. Дружина і муза російського художника Михайла Врубеля. Походила із старовинного чернігівського козацького роду Забіл.

3 – 75 років тому народився Леонід Едуардович РАКОВСЬКИЙ (1938-2008) – доктор історичних наук, професор Чернігівського педінституту ім. Т.Г.Шевченка (нині педуніверситет), краєзнавець.

4 – 85 років від дня народження Еліни Аврамівни БИСТРИЦЬКОЇ (1928) – народної артистки РРФСР. Проживала у Ніжині, вчилася у Ніжинському педінституті ім. М.Гоголя.

– 75 років від дня народження Володимира Володимировича ЄМЦЯ (1938) – народного художника України. Народився в с. Довжик Чернігівського району. Живе і працює в Чернігові.

7 – 75 років від дня народження Михайла Васильовича ЗУБЦЯ (1938) – селекціонера, доктора сільськогосподарських наук, академіка УААН, заслуженого діяча науки і техніки України, двічі лауреата Державної премії України. Народився в с. Нова Басань Бобровицького району.

8 – 55 років від дня народження Анатолія Федоровича КОБЗАРЯ (1958) – українського співака (ліричний баритон), заслуженого артиста України. Народився на хуторі Рубіж Городнянського району.

10 – 85 років тому у Прилуках народився Володимир Іванович БОЙКО (1928-2006) – український співак (бас), народний артист України, соліст Українського народного хору ім. Г.Г.Верьовки, почесний громадянин Прилук.

13 – 65 років тому народився Борис Павлович СЕМЕНЯК (1948-1997) – архітектор, з 1969 року жив і працював у Чернігові, автор ряду архітектурних проектів, лауреат премії ім. М.М.Коцюбинського.

15 – 50 років від дня народження Володимира Євгеновича МАТВЕЙЦЕВА (1963) – живописця, члена Спілки художників України. Живе і працює в Чернігові.

17 – 125 років тому в Ніжині народився Йосип Васильович МОСКВИЧІВ (1888-1974) – український скрипаль, педагог, диригент, випускник Вищого музичного інституту у Варшаві, професор Львівської консерваторії ім. М.В.Лисенка.

* – 100 років тому у Смолянці Куликівського району народився Григорій Петрович ВІКТОРОВ (1913-1944) – військовий льотчик. Учасник руху Опору у Франції. Похований на військовому цвинтарі м. Ліона.

18 – 75 років тому (1938) у Лукашівці Чернігівського району почалось будівництво лазні.

23 – 140 років тому у Сосниці народився Юрій Степанович ВІНОГРАДСЬКИЙ (1873-1965) – відомий історик та краєзнавець, засновник Сосницького краєзнавчого музею. Помер і похований у рідному місті.

24 – 75 років від дня народження Станіслава Трифоновича МАЩЕНКА (1938) – педагога, дослідника історії української філософії, кандидата філософських наук, лауреата премії ім. М.М.Коцюбинського. Народився в Сосниці.

– 65 років від дня народження Раїси Іванівни РЕШЕТНЮК (1948) – артистки Чернігівського обласного філармонійного центру фестивалів та концертних програм (працює у жанрі художнього читання), заслуженої артистки України, лауреата премії ім. М.М.Коцюбинського, голови Чернігівського відділення Спілки жінок України.

25 – 100 років тому у Чернігові помер видатний український письменник Михайло Михайлович КОЦЮБІНСЬКИЙ (1864-1913). Похований на Болдиній горі.

– 65 років від дня народження Володимира Даниловича ЗІНЧЕНКА (1948) – народного художника України, художника-монументаліста. Народився в с. Роїще Чернігівського району.

26 – 55 років від дня народження Володимира Івановича КУЗЬМЕНКА (1958) – доктора філологічних наук, професора КНУ ім. Т.Г.Шевченка, педагога, літературознавця і дослідника письменницької епістолярної спадщини. Народився в с. Макишин Городнянського району.

28 – 145 років тому у с. Журавці Варвинського району народився Григорій Федорович ВОРОНИЙ (1868-1908) – видатний математик, випускник Прилуцької гімназії, доктор наук, професор, член-кореспондент Петербурзької Академії наук.

ТРАВЕНЬ

– 170 років тому (1843) Чернігівщину вперше відвідав Т.Г.Шевченко.

– 50 років тому (1963) у селах Піски, Слабин, Новий Білоус, Старий Білоус Чернігівського району почали виходити багатотиражні колгоспні газети.

2 – 70 років від дня народження Тамари Іванівни ЗУБ (1943) – архівіста, педагога, директора Державного архіву Чернігівської області у 1991-2000 рр. Народилася у с. Бобруйки Козелецького району.

3 – 70 років тому (1943) с. Ведильці Чернігівського району оточив німецький каральний загін і спалив живцем понад 300 людей у колгоспній стайні. Із 800 хат частково вціліло лише 100.

5 – 185 років тому на хут. Мотронівка Борзнянського повіту (нині у складі с. Оленівка Борзнянського району) народилася ГАННА БАРВІНОК (Олександра Михайлівна Білозерська) (1828-1911) – українська письменниця, дружина Пантелеймона Куліша.

– 125 років тому у Ніжині народилася Варвара Павлівна АНДРІАНОВА-ПЕРЕТЦ (1888-1972) – літературознавець, член-кореспондент АН СРСР, російська письменниця.

6 – 70 років тому (1943) с. Пакуль Чернігівського району було спалено німецьким каральним загоном, близько 100 мешканців вбито. Такою була помста за проведений тут партизанами загону ім. М.Коцюбинського першотравневий мітинг та парад.

8 – 75 років тому (1938) згідно з постановою особливої трійки УНКВС по Чернігівській області від 19 квітня до вищої міри покарання, розстрілу, засуджено 23 жителі с. Пакуль Чернігівського району.

11 – 60 років від дня народження Віктора Миколайовича ТКАНКА (1953) – кандидата економічних наук, доцента, заступника голови Чернігівської

облдержадміністрації з гуманітарних та політико-правових питань, автора багатьох краєзнавчих видавничих проектів. Народився у Чернігові.

– 60 років від дня народження Ольги Іванівни ТРАВКІНОЇ (1953) – завідувачки відділу музейної та науково-фондової діяльності НАІЗ «Чернігів стародавній», кандидата історичних наук, відомого краєзнавця-дослідника.

– 75 років тому в Олишівці Чернігівського району народився Віталій Григорович ЛУК'ЯНЕЦЬ (1938-1994) – художник-графік, журналіст, видавець і редактор журналу «Світлояр», автор історичної повісті «Поєдинок Ярослава», картин «Ярослава», «Древній Чернігів». Помер у Москві.

13 – 85 років від дня народження Юхима Федосійовича ДРОБНОХОДА (1928) – вченого в галузі політичної економії, педагога, кандидата економічних наук, лауреата Державної премії УРСР. Народився в с. Бурівка Городнянського району. Живе в Яготині на Київщині.

14 – 75 років тому народився Станіслав Панасович РЕП'ЯХ (1938-2012) – відомий поет і публіцист, керівник чернігівської обласної організації Національної спілки письменників України (1976-2011), лауреат багатьох престижних літературних премій. Дитинство і юність його пройшли в с. Макіївка Носівського району.

– 70 років тому (1943) в урочищі «П'ять кутів» с. Шестовиця Чернігівського району німецькі карателі у будинку Маленьких заживо спалили 15 жителів села.

15 – 75 років тому народилася Алла Василівна АБЄЛЄВА (Мацуєва) (1938-2004) – народна артистка України, провідна актриса Чернігівського обласного музично-драматичного театру ім. Т.Г.Шевченка.

16 – 140 років тому народився Павло Петрович СКОРОПАДСЬКИЙ (1873-1945) – останній гетьман України, дитинство якого пройшло у Тростянці Ічнянського району – родинному маєтку козацького роду Скоропадських.

18 – 155 років тому (1858) Чернігівське дворянство отримало царський рескрипт про відкриття комітету з поліпшення побуту поміщицьких селян Чернігівської губернії.

*19 – 125 років тому народився Володимир Михайлович КОНАШЕВИЧ (1888-1963) – російський графік-ілюстратор, доктор мистецтвознавства, заслужений діяч мистецтв РРФСР. Протягом 1897-1915 рр. жив з батьками у Чернігові, де розпочався його шлях художника. Помер у Москві.

20 – 160 років тому народився Олександр Пилипович МИШУГА (1853-1922) – видатний український співак, відомий в Європі. Приятель М.Коцюбинського. У 1895 р. перебував у Чернігові. Брав участь у вечорах, влаштованих Чернігівською «Просвітою» 1907 р.

– 85 років тому (1928) розпочалось будівництво лікарні в с. Пакуль Чернігівського району.

21 – 65 років від дня народження Валерія Григоровича БУЙМІСТЕРА (1948) – оперного співака, народного артиста України, лауреата Національної премії ім. Т.Г.Шевченка, доцента Національної музичної академії України ім. П.Чайковського. Дитинство та юність співака пов'язані з Ічнею.

23 – 75 років тому у Чернігові народився Георгій Михайлович ШЕЛЕНКОВ (1938-2009) – інженер, кандидат технічних наук, лауреат Державної премії України. Жив у Сумах.

24 – 165 років тому у Чернігові народився Володимир Карпович ДЕБОГОРІЙ-МОКРІЄВИЧ (1848-1926) – видний діяч народницького руху 70-х рр. XIX ст. в Україні. Підтримував зв'язки з чернігівцями. З 1894 р. жив у Болгарії, де і помер.

27 – 170 років тому на хуторі Самоквасов Новгород-Сіверського повіту Чернігівської губернії (с. Кірове Новгород-Сіверського району Чернігівської області) народився Дмитро Якович САМОКВАСОВ (1843-1911) – російський археолог, історик права, архівознавець, перший професійний дослідник стародавніх могил чернігівської землі.

30 – 165 років тому народилася Олександра Яківна ЄФИМЕНКО (1848-1918) – український та російський історик, етнограф. З 1879 до 1884 р. жила і працювала у Чернігові.

ЧЕРВЕНЬ

– 65 років тому (1948) в Анисові Чернігівського району відкрито дитячі ясла.

1 – 75 років тому на Тернопільщині народився Любомир Мирославович БОДНАРУК (1938-2009) – засновник та художній керівник Чернігівського академічного камерного хору ім. Д.Бортнянського, лауреат премії ім. М.М.Коцюбинського та багатьох інших престижних премій, заслужений працівник культури України, Почесний громадянин Чернігова.

5 – 80 років тому (1933) в Анисові Чернігівського району відкрито медпункт.

6 – 65 років від дня народження Валентини Олексіївни ГРОМОВОЇ (1948) – редактора Чернігівської обласної телерадіокомпанії, члена Спілки журналістів України, поетеси. Народилася у Борзні.

8 – 140 років тому (1873) на підставі Положення про міські громадські банки 1862 р. засновано Ніжинський громадський банк. Націоналізований 1919 р.

12 – 80 років від дня народження Сергія Ілліча БОГДАНА (1933) – заслуженого лікаря України і письменника, певний час працював головним лікарем Чернігівського пологового будинку. Живе у Чернігові.

13 – 150 років тому народилася Марія Миколаївна ЗАГІРНЯ (Гладиліна) (1863-1928) – українська письменниця, педагог, перекладач, лексикограф. Дружина Б.Д.Грінченка. Друкувалась під псевдонімом М.Загірня. З 1894 до 1902 р. жила у Чернігові. Активна діячка Чернігівської «Громади».

15 – 65 років від дня народження Костянтина Михайловича ЯЧМЕНІХІНА (1948) – доктора історичних наук, професора, керівника кафедри всесвітньої історії ЧНПУ ім. Т.Г.Шевченка.

17-18 – 350 років тому (1663) на околиці Ніжина відбулась загальна козацька (Чорна) рада, на якій гетьманом Лівобережної України обрано І.М.Брюховецького (1623-1668).

17 – 50 років від дня народження Любові Леонідівни АНІСІМОВОЇ (1963) – співачки (сопрано), заслуженої артистки України. Виступає в дуєті з братом Віктором Анісімовим. Народилася в Ніжині.

19 – 175 років тому народився Юлій Якович ФЕДЕР (1838-1909) – латиський живописець. У 1905-1909 рр. жив у Ніжині, де і похований.

20 – 200 років тому у Петербурзі народився Олександр Іванович ПОКОРСЬКИЙ-ЖОРАВКО (1813-1874) – статський радник, вчений-бджоляр, який мав велику і добре влаштовану пасіку на своєму хуторі Аннінськ Мглинського повіту Чернігівської губернії (нині село Шулаківка Унечського району Брянської області в Росії). Навчався у Новгород-Сіверській гімназії 1824-1830 рр.

– 170 років тому народився Федір Гнатович СТРАВИНСЬКИЙ (1843-1902) – російський оперний співак, випускник Ніжинського юридичного ліцею (1862-1869), батько Ігоря Стравинського – відомого у світі композитора.

– 165 років тому народився у Чернігові Петро Петрович ЧЕРВИНСЬКИЙ (1848-1931) – видатний діяч Чернігівського земства, статистик і письменник, один із засновників Чернігівської ОУНБ ім. В.Г.Короленка.

22 – 165 років тому народився Олександр Юлійович ЯГН (1848-1922) – архітектор, художник, майстер кераміки, автор Білорічицького архітектурного ансамблю у Прилуцькому районі, церкви-усипальниці у с. Вороньки Бобровицького району.

* – 150 років тому у Ніжині народився Георгій Вікторович ВУЛЬФ (1863-1925) – основоположник вітчизняної кристалографії, член-кореспондент АН СРСР, професор Варшавського, Казанського, Московського університетів.

– 35 років тому (1978) ухвалено постанову Ради Міністрів УРСР, згідно якої Чернігівський державний архітектурно-історичний заповідник перетворено в самостійну установу з філіалом у Новгороді-Сіверському. З 1967 року існував як Чернігівська філія Державного архітектурно-історичного заповідника «Софіївський музей».

23 – 60 років від дня народження Тетяни Миколаївни ФЕДОРИТЕНКО (1953) – графіка, члена Спілки художників України. Виставлялася у Швеції, Німеччині, інших країнах. Народилася і живе в Чернігові.

24 – 100 років тому у Семенівці народився Василь Сергійович БУДНИК (1913-2007) – український вчений у галузі механіки і машинобудування, академік АН УРСР, Герой Соціалістичної Праці.

– 65 років від дня народження Петра Яковича АНТОНЕНКА (1948) – члена Спілки журналістів України, українського прозаїка, голови редакційної ради газети «Сіверщина», лауреата премій ім. М.Коцюбинського та ім. Б.Грінченка. Народився в с. Авдіївка Куликівського району.

26 – 80 років тому у Чернігові народився Микола Миколайович НОВИКОВ (1933-2007) – вчений в галузі фізичного матеріалознавства, доктор фізико-математичних наук, професор КНУ ім. Т.Шевченка, академік Академії наук Вищої школи України, академік Української екологічної академії наук, лауреат Державної премії УРСР.

28 – 50 років від дня народження Володимира Миколайовича ТРУША (1963) – українського художника, випускника Національної Академії образотворчого мистецтва і архітектури, члена Національної Спілки художників України. Народився у с. Кобижча Бобровицького району.

30 – 60 років тому народився Федір Федорович КРАВЧУК (1953-2010) – живописець з Чернігова, член Спілки художників України, лауреат премії ім. М.М.Коцюбинського. Останнім часом жив у с. Невкля Городнянського району, де і похований.

ЛИПЕНЬ

– 1025 років (988) хрещення Київської Русі, до складу якої входило Чернігівське князівство.

4 – 180 років тому на хут. Мотронівка Борзнянського повіту (нині в складі с. Оленівка Борзнянського району) народився Микола Михайлович БІЛОЗЕРСЬКИЙ (1833-1896) – видавець українських літописів, фольклорист, етнограф. Наукова діяльність його пов'язана з Чернігівщиною. Брат Ганни Барвінок. Похований у Борзні.

9 – 65 років від дня народження Анатолія Кириловича МОЙСІЄНКА (1948) – українського письменника, доктора філологічних наук, професора КНУ ім. Т.Шевченка. Лауреат літературних премій ім. Б.Нечерди, І.Кошелівця, «Благовіст». Народився в с. Бурівка Городнянського району.

– 85 років від дня народження Юлія Миколайовича ЯТЧЕНКА (1928) – українського художника, заслуженого діяча мистецтв України, професора Київського художнього інституту. Народився у Ріпках.

10 – 135 років тому в селі Роїще Чернігівського району народився Павло Дем'янович КОБЕЦЬ (1878-1944) – партійний і державний діяч, працював директором Чернігівського обласного історичного архіву. Репресований і засуджений до п'яти років заслання в Казахстані, де і помер. Реабілітований 1956 року.

13 – 65 років від дня народження Петра Іларіоновича КУЦЕНКА (1948) – журналіста і поета, члена Спілки журналістів України, члена НСП України, лауреата премії ім. М.М.Коцюбинського. Живе і працює у Чернігові. Народився на Кіровоградщині.

16 – 90 років тому у с. Канівщина Прилуцького району народився Борислав Павлович СТЕПАНЮК (1923-2007) – відомий український поет, лауреат літературних премій ім. П.Г. Тичини та ім. М.М.Коцюбинського, заслужений працівник культури України, Киргизії, Чувашії. Жив у Києві.

17 – 10 років тому (2003) прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України «Про утворення Новгород-Сіверської державної гімназії імені К.Д.Ушинського».

22 – 70 років від дня народження Євгена Вікторовича ПЕРЕБИНОСА (1943) – режисера відомого гумористичного дуету В.Данильця і В.Моїсеєнка – народних артистів України. Народився в Любечі.

26 – 240 років тому народився Ілля Федорович ТИМКІВСЬКИЙ (1773-1853) – український педагог, правник, філолог і освітній діяч. У 1825-1838 рр. – директор Новгород-Сіверської гімназії.

30 – 55 років від дня народження Віри Павлівни АГЄЄВОЇ (1958) – літературознавця, критика, доктора філологічних наук, лауреата Державної премії України ім. Т.Г.Шевченка. Народилася в Бахмачі.

31 – 180 років тому народився Ілля Григорович БОРЦОВ (1833-1878) – український і російський ботанік та натураліст, фахівець у галузі анатомії та фізіології рослин, професор Київського університету, автор праці «Матеріали для флори водоростей Чернігівської губернії». Проживав і похований у с. Будище Коропського району. Одна з вулиць Чернігова носить його ім'я.

СЕРПЕНЬ

1 – 50 років від дня народження Іллі Володимировича ПАНЬКА (1963) – українського художника в галузі монументально-декоративного мистецтва, випускника Харківського художньо-промислового інституту, члена Національної Співки художників України. Працює в галузі романтичного сюрреалізму. Народився в с. Вершинова Муравейка Куликівського району.

*2 – 70 років від дня народження Івана Івановича ЄВСЄЄНКА (1943) – російського прозаїка, лауреата премій ім. І.Буніна, ім. В.Шукшина, ім. І.Шмельова, автора художніх творів про рідний край. Народився у с. Займище Щорського району. Живе у Воронежі.

3 – 185 років тому у Конотопі Чернігівської губернії (нині Сумська обл.) народився Степан Іванович ПОНОМАРЬОВ (1828-1913) – видатний бібліограф, випускник Ніжинської гімназії, автор словника «Достопамятные уроженцы Черниговской губернии» (1898) та ін.

4 – 125 років тому (1888) Чернігівська міська дума остаточно вирішила питання про міську паромну переправу через р. Десна по Ніжинському тракту.

9 – 100 років тому (1913) газета «Черниговская земская неделя» повідомила про дозвіл Міністерства народної освіти відкрити в с. Андріївка Чернігівського району вище училище для навчання дітей обох статей.

– 75 років від дня народження Леоніда Даниловича КУЧМИ (1938) – Президента України (1994-2005). Народився в с. Чайкине Новгород-Сіверського району.

– 20 років тому (1993) відбувся день канонізації ЛАВРЕНТІЯ ЧЕРНІГІВСЬКОГО (в миру Лука Євсейович Проскура; 1868-1950), чернеця Троїцько-Іллінського монастиря, відомого своїми пророцтвами. У 1916 р. був висвячений у сан священника. Канонізований як преподобний.

10 – 200 років тому в родовому маєтку у с.Линовиця на Прилуччині народився Яків Петрович де БАЛЬМЕН (1813-1845) – ілюстратор рукописного «Кобзаря» Тараса Шевченка, автор кількох повістей. Героїчно загинув на Кавказі.

*13 – 240 років тому в Ніжині народився Юрій Федорович ЛИСЯНСЬКИЙ (1773-1837) – російський мореплавець і дослідник, капітан першого рангу. В Тихому океані є острів його імені, півострів в Охотському морі, гори на Сахаліні, в Ніжині встановлено йому пам'ятник, названо вулицю і сквер іменем видатного мореплавця.

14 – 60 років від дня народження Олександра Васильовича КОЛОШІ (1953) – народного майстра декоративно-прикладного мистецтва (художня обробка дерева). Народився в Локнистому Менського району.

24 – День незалежності України.

– 85 років від дня народження Левка Григоровича ЛУК'ЯНЕНКА (1928) – Героя України, відомого громадського діяча, публіциста, одного із лідерів колишнього дисидентського руху в Україні. Народився в с. Хрипівка Городнянського району.

25 – 30 років тому (1983) сесія міської ради ухвалила рішення про присвоєння звання «Почесний громадянин Чернігова» двічі Герою Радянського Союзу Олександрю Гнатовичу Молодчому (1920-2002), Сергію Гнатовичу Руденку (1904-2002) – маршалу авіації, Герою Радянського Союзу.

26 – 70 років тому (1943) розпочалась Чернігівсько-Прип'ятська наступальна операція, яка завершилась визволенням Чернігівщини від німецько-фашистських окупантів.

27 – 110 років тому в Острі народився Андрій Іванович БАРБАРИЧ (1903-1979) – геоботанік, дендролог, доктор біологічних наук, лауреат Державної премії СРСР. Помер у Києві.

30 – 150 років тому народився Матвій Тимофійович ВАСИЛЬЄВ-СВЯТОШЕНКО (1863-1961) – театральний композитор, заслужений діяч мистецтв УРСР. З 1935 до 1948 р. працював у Чернігівському музично-драматичному театрі ім. Т.Г.Шевченка. Автор пісень на вірші чернігівських поетів. Похований у Чернігові.

ВЕРЕСЕНЬ

– 130 років тому (1883) у Чернігові відкрилась сільськогосподарська виставка, на якій була представлена економія поміщика Чернігівського повіту Федора Андрійовича Лизогуба – майбутнього видного діяча УНР. Господарство було відзначене малою срібною медаллю.

– 70 років тому (1943) засновано Добрянську меблеву фабрику.

1 – 150 років тому в Чернігові народився Олександр Михайлович АНДРІЯШЕВ (1863-1933) – український історик, архівіст, археограф, джерелознавець. Учень Володимира Антоновича.

– 95 років від дня народження Ігоря Васильовича КАЧУРОВСЬКОГО (1918) – поета, прозаїка, перекладача, літературознавця, лауреата Національної премії України ім. Т.Г.Шевченка та літературної премії ім. М.Т.Рильського. З 1943 р. на еміграції у Мюнхені (Німеччина). Народився у Ніжині.

2 – 90 років тому народився Володимир Григорович ГРИПІЧ (1923-2005) – народний артист СРСР і України, відомий режисер, художній керівник та головний режисер Чернігівського музично-драматичного театру ім. Т.Г.Шевченка (1984-2005).

3 – 70 років тому (1943) радянські війська вийшли до Десни і на південь від Новгород-Сіверського вступили на територію Чернігівської області.

4 – 70 років тому (1943) частини Центрального фронту визволили м. Короп від німецько-фашистських загарбників.

6 – 70 років тому (1943) війська Центрального фронту визволили м. Батурин Бахмацького району від німецько-фашистських окупантів.

9 – 70 років тому (1943) війська Центрального фронту визволили м. Бахмач від німецько-фашистських загарбників.

– 70 років тому у с. Шептаки Новгород-Сіверського району народився Михайло Сергійович БУНАК (1943-2011) – начальник відділу культури Новгород-Сіверського райвиконкому, заслужений працівник культури України, лауреат премії ім. М.М.Коцюбинського.

12 – 25 років тому (1988) Чернігівський облвиконком прийняв рішення про передачу пам'ятки архітектури – Свято-Троїцького монастиря – для потреб православної церкви.

14 – 150 років тому народився Олександр Леонтійович ГОРСЛОВ (1863-1937) – відомий російський та український композитор і диригент, керівник симфонічного оркестру в Чернігові 1893-1899 рр., сформованого музично-драматичним товариством.

15 – 70 років тому (1943) війська Центрального фронту визволили м. Ніжин від німецько-фашистських загарбників.

16 – 70 років тому (1943) війська Центрального фронту визволили м. Новгород-Сіверський від фашистських загарбників.

17 – 70 років тому (1943) села Дніпровської сільської ради Чернігівського району звільнено від німецької окупації радянськими воїнами 211-ї стрілецької дивізії.

– 70 років від дня народження Ніни Василівни БАБІЧ (1943) – біолога-вірусолога, лауреата Державної премії УРСР. Народилася в с. Нова Гребля Прилуцького району.

18 – 65 років тому народилася Олена Павлівна ЛАТИШ (1948-1998) – заслужений працівник культури України, працювала директором Чернігівського музично-драматичного театру ім. Т.Г.Шевченка.

19 – 70 років тому (1943) бійці 211-ї стрілецької дивізії зайняли східну частину с. Андріївки Чернігівського району, а в ніч на 20 вересня оволоділи селом.

– 10 років тому (2003) сесія Прилуцької районної ради затвердила сучасний герб району.

20 – 130 років тому народився Михайло Іванович ЖУК (1883-1964) – відомий живописець, графік, кераміст. У першій чверті ХХ ст. жив і працював у Чернігові.

*21 – 70 років тому (1943) війська Центрального фронту під командуванням генерала К.К. Рокоссовського визволили Чернігів від німецько-фашистських окупантів.

22 – 150 років тому народилася Віра Устимівна ДЕЙША-КОЦЮБИНСЬКА (1863-1921) – громадська діячка, дружина М.М.Коцюбинського, член чернігівської «Просвіти». Працювала у губернському земстві та громадській бібліотеці (нині ОУНБ ім. В.Г.Короленка). Похована поряд із чоловіком на Болдиній горі в Чернігові.

– 70 років тому (1943) село Кархівку Чернігівського району звільнено від німецької окупації силами 15-го стрілецького корпусу 13-ї армії.

23 – 100 років тому у с. Івот Новгород-Сіверського повіту Чернігівської губернії (нині Шосткінського району Сумської області) народився Яків Федорович САВЧЕНКО (1913-1984) – хімік, доктор хімічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки РРФСР, двічі Герой Соціалістичної Праці, лауреат Ленінської премії, почесний громадянин алтайського міста Бійськ, в якому жив.

– 70 років тому (1943) села Халявинської і Хмільницької сільських рад Чернігівського району звільнені радянськими воїнами від німецьких окупантів.

25 – 65 років від дня народження Олени Олексіївни КИЯШКО (1948) – головного редактора Чернігівської обласної телерадіокомпанії, члена Спілки журналістів України. Народилася в Мені.

30 – Всеукраїнський День бібліотек.

ЖОВТЕНЬ

– 80 років тому (1933) дав перші вистави Ніжинський український пересувний театр ім. М.М.Коцюбинського.

1 – 70 років тому (1943) в результаті Чернігово-Прип'ятської наступальної операції було завершено визволення Чернігівської області від німецько-фашистських загарбників.

7 – 150 років тому у Глухові Чернігівської губернії (тепер Сумська обл.) народився Яків Миколайович КОЛУБОВСЬКИЙ (1863-1929) – історик української та російської філософії, бібліограф, професор Ніжинського інституту народної освіти.

– 85 років тому у с. Займище Талалаївського району народився Іван Степанович ГОРБАНЬ (1928-2000) – фізик, доктор фізико-математичних наук, академік НАН України, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії УРСР.

– 90 років тому у с. Свидовець Бобровицького району народився Михайло Трохимович ЯЦЕНКО (1923-1996) – літературознавець, фольклорист, доктор філологічних наук, професор, лауреат Державної премії УРСР ім. Т.Г.Шевченка.

10 – 80 років від дня народження Анатолія Корнійовича ШИДЛОВСЬКОГО (1933) – вченого в галузі електроенергетики, доктора технічних наук, академіка, віце-президента НАН України (1998-2004), почесного директора Інституту електродинаміки НАН України, лауреата Державної премії УРСР. Народився в с. Веприк Бобровицького району.

– 65 років від дня народження Віктора Андрійовича МУХИ (1948) – відомого журналіста і спортивного оглядача, члена Спілки журналістів України. Народився в с. Дмитрівка Бахмацького району. Живе в Чернігові.

14 – 140 років тому в с. Домашин Корюківського району народився Валентин Минович ЗЕНЧЕНКО (1873-1949) – художник-пейзажист. Після 1919 р. жив у Чернігові, де й помер. У Чернігівському художньому музеї зберігаються 19 його творів.

15 – 70 років тому (1943) у с. Рябці Чернігівського району відкрито поштове відділення.

– 60 років тому (1953) у с. Шибиринівка Чернігівського району відкрито сільську бібліотеку.

17 – 55 років тому (1958) у колгоспі «Всесвітній Жовтень» села Анисів Чернігівського району побудовано невелике артільне підприємство – льонозавод.

18 – 85 років від дня народження Леоніда Івановича БЕЗВЕРХОГО (1928) – інженера-конструктора, першого директора Чернігівського радіоприладного заводу (ВАТ «ЧеЗаРа»), лауреата Державної премії СРСР.

20 – 80 років тому народився Борис Васильович ІВАНЕНКО (1933-2008) – український архівіст, історик, журналіст. Заслужений працівник культури України. В 1960-1962 рр. – редактор газети «Комсомолец Чернігівщини», 1964-1966 рр. – працівник газети «Деснянська правда». Один із засновників товариства «Чернігівське земляцтво» у Києві.

23 – 110 років тому у Ніжині народився Микола Васильович КОРНОУХОВ (1903-1958) – вчений в галузі споруд, доктор технічних наук, академік АН УРСР, заслужений діяч науки і техніки УРСР, лауреат Державної премії СРСР.

– 65 років від дня народження Олександра Олексійовича КАБАЦЬКОГО (1948) – архітектора, лауреата Державної премії УРСР ім. Т.Г.Шевченка за готельний комплекс «Градецький» у Чернігові.

27 – 130 років тому у с. Блистова Менського району народився Терентій Савич КОРІНЬ (1883-1931) – чемпіон світу з класичної боротьби. Світову славу йому приніс поєдинок з левом у 1907 році в Чикаго (США). У селі Блистова 2010 року відкрито пам'ятну стелу на честь знаменитого земляка.

31 – 160 років тому в Коропі народився Микола Іванович КИБАЛЬЧИЧ (1853-1881) – революціонер-народник, винахідник першого в світі реактивного літального апарату. Його іменем названі вулиці в Коропі і Чернігові. Працює музей М.І. Кибальчича в Коропі.

ЛИСТОПАД

4 – 145 років тому народився Богдан Олександрович КІСТЯКІВСЬКИЙ (1868-1920) – філософ, правознавець, соціолог і викладач, член уряду УНР. Навчався в Чернігівській гімназії 1884-1888 рр.

8 – 135 років тому в Березному Менського району народився Аврам Родіонович ГРЕБЕНЬ (1878-1961) – український лірник. Похований у Дмитрівці Менського району.

12 – 130 років тому у Козельці народився Анатолій Григорович РОЗАНОВ (1883-1950) – історик, географ, організатор і перший директор Остерського краєзнавчого музею та Остерського товариства краєзнавців. Жив і працював в Острі в 1916-1928 рр.

14 – 185 років тому народився Лев Миколайович ЖЕМЧУЖНИКОВ (1828-1912) – художник, письменник, фольклорист. З 1852 до 1857 р. жив і творив на Чернігівщині (Сокиринці, Линовиця, Седнів, Погорільці).

– 85 років від дня народження Віталія Андрійовича МАСОЛА (1928) – громадського та політичного діяча, кандидата технічних наук, двічі лауреата Державної

премії УРСР, Голови Ради Міністрів УРСР (1987-1990), Прем'єр-міністра України (1994-1995). Народився у с. Олишівка Чернігівського району.

– 170 років тому народився Гліб Іванович УСПЕНСЬКИЙ (1843-1902) – російський письменник, випускник Чернігівської гімназії, автор творів про Чернігів, де є вулиця його імені, а на будинку, де проживала сім'я Успенських, встановлено меморіальну дошку.

– 85 років тому (1928) запрацював перший радіовузол у Чернігові.

15 – 60 років тому (1953) з відкриттям у Седневі міжрайонної ГЕС у селах Черниш і Клочків Чернігівського району з'явився електричний струм.

18 – 75 років від дня народження Миколи Олександровича ШУЛЬГИ (1938) – вченого в галузі механіки, доктора фізико-математичних наук, академіка НАН України, лауреата Державної премії УРСР. Народився у с. Грабів Ічнянського району.

19 – 100 років тому (1913) у новозбудованому приміщенні початкової школи села Навози (нині Дніпровському) Чернігівського району розпочався навчальний рік.

20 – 75 років від дня народження Олександра Григоровича БОРОВИКА (1938) – Героя Соціалістичної Праці, заслуженого працівника сільського господарства, підприємця. Народився у с. Свердловка Коропського району.

21 – 145 років тому у Чернігові народився Григорій Степанович ЩЕРБИНА (1868-1903) – видатний російський дипломат, вчений українського походження. Загинув при виконанні обов'язків у Митровиці (Сербія). Згідно заповіту, прах дипломата був перевезений до рідного Чернігова, де його поховали біля Троїцького собору (над могилою споруджена каплиця).

28 – 10 років тому (2003) Чернігівська облрада ухвалила рішення «Про присвоєння імені професора А.М.Груші Чернігівській обласній лікарні».

29 – 80 років від дня народження Вадима Васильовича ВАСИЛЬЄВА (1933) – народного артиста України, актора Чернігівського академічного українського музично-драматичного театру ім. Т.Г.Шевченка.

ГРУДЕНЬ

3 – 60 років від дня народження Ніни Яківни ТКАЧЕНКО (1953) – поетеси, журналіста, лауреата премії ім. М.М.Коцюбинського. Живе у Прилуках.

4 – 140 років тому у Чернігові народився Михайло Михайлович МОГИЛЯНСЬКИЙ (1873-1942 або 1944) – відомий юрист, літератор і журналіст, перекладач творів М.М.Коцюбинського російською мовою, науковий співробітник ВУАН і керівник Комісії для складання біографічного словника. Репресований 1933 р.

5 – 65 років від дня народження Миколи Митрофановича БОРЦА (1948) – українського співака (ліричний тенор), заслуженого працівника культури України, одного із творців та керівників Чернігівської професійної капели бандуристів ім. Остапа Вересая. Народився у с. Заудайки Ічнянського району.

6 – 65 років від дня народження Тамари Павлівни ДЕМЧЕНКО (1948) – кандидата історичних наук, доцента ЧНПУ ім. Т.Г.Шевченка, члена Національної спілки краєзнавців України, лауреата премії ім. М.М.Коцюбинського. Народилася на Сумщині. Живе і працює в Чернігові.

7 – 100 років тому у Ніжині народився Вадим Володимирович ДОБРОЛІЖ (1913-1973) – український художник. Фашисти вивезли його на територію Німеччини. Пізніше виїхав з родиною до Канади, де прожив до кінця свого життя.

8 – 80 років від дня народження Петра Сергійовича НАЗИМКА (1933) – доктора історичних наук, професора, заслуженого працівника народної освіти України, керівника Городнянського регіонального відділення товариства «Чернігівське земляцтво» у Києві. Народився у с. Хотівля Городнянського району.

9 – 150 років тому народився Борис Дмитрович ГРІНЧЕНКО (1863-1910) – український письменник, педагог, літературознавець, видавець, громадсько-культурний діяч. З 1893 р. до 1903 р. жив і працював у Чернігові.

12 – 145 років тому (1868) повітове училище у Седневі реорганізоване у земську школу.

– 10 років тому (2003) 8-а сесія Ніжинської районної ради 4-го скликання затвердила сучасний герб району.

– 10 років тому (2003) відкрито прикордонну заставу «Дніпровське» в Чернігівському районі.

15 – 110 років тому (1903) з ініціативи Михайла Коцюбинського у Чернігові засновано «Товариство сприяння народній освіті в Чернігівській губернії».

17 – 80 років від дня народження Дмитра Андрійовича ГОЛОВКА (1933) – українського поета, лауреата премії ім. П.Г.Тичини. Народився у с. Піски Бобровицького району.

19 – 225 років від дня народження князя Сергія Григоровича ВОЛКОНСЬКОГО (1788-1865) – генерал-майора, бригадного командира 19-ї піхотної дивізії, героя Вітчизняної війни 1812 року, декабриста. Останні роки жив у с. Вороньки Бобровицького району, де і був похований.

20 – 80 років тому (1933) у с. Стасі Чернігівського району відкрито сільбуд (будинок культури).

21 – 135 років тому у с. Даньківка Прилуцького району народився Михайло Петрович ГАЙДАЙ (1878-1965) – хоровий диригент, фольклорист, композитор-аматор, музикознавець. Батько співачки, народної артистки СРСР З.М.Гайдай.

22 – 180 років тому народилася Марія Олександрівна ВІЛНІСЬКА (МАРКО ВОВЧОК) (1833-1907) – українська і російська письменниця, життя і творчість якої пов'язані з Черніговом і Чернігівщиною.

– 40 років тому (1973) створено Деснянський район м. Чернігова.

23 – 115 років тому народився Олександр Васильович КІРСАНОВ (1898-1994) – командир 76-ї Чернігівської гвардійської стрілецької дивізії, Герой Радянського Союзу, Почесний громадянин Чернігова.

26 – 130 років тому у Чернігові народився Федір Федорович ФЕДОРОВСЬКИЙ (1883-1955) – автор Кремлівських рубінових зірок, народний художник СРСР, заслужений діяч мистецтв РРФСР, п'ятиразовий лауреат Державної премії СРСР. Одна з вулиць Чернігова носить його ім'я.

29 – 15 років тому (1998) відповідно Указу Президента України Чернігівському державному архітектурно-історичному заповіднику надано статус Національного і перейменовано його в Національний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній».

ЦЬОГО РОКУ:

945 років (1068) з часу першої згадки про смт Седнів Чернігівського району в Іпатіївському літопису як про місто-фортецю Сновськ.

940 років (1073) з часу першої літописної згадки про Варву.

890 років тому (1123) завершено будівництво Борисоглібського собору в Чернігові.

865 років (1148) з часу першої писемної згадки про с. Старий Білоус Чернігівського району.

860 років (1153) з часу першої згадки про с. Хоробичі Городнянського району.

490 років (1523) з часу першої писемної згадки про сс. Слабин і Смолин Чернігівського району; с. Ушня Менського району.

390 років (1623) з часу першої писемної згадки про сс. Петрушин і Хмільницю Чернігівського району; Чернігову надано Магдебурзьке право.

380 років тому (1633) було затверджено герб Чернігова і Чернігівського воєводства у вигляді чорного одноголового орла на срібному тлі під золотою короною, який тримає у лівій лапі позолочений хрест.

350 років тому (1663) затверджено герб Козельця.

330 років тому (1683) вийшла в світ книга Дмитра Туптала (Ростовського) «Руно орошенное», присвячена чудодійній іконі Іллінської Божої Матері Чернігівського Троїцько-Іллінського монастиря.

250 років тому (1763) зведено Георгіївську церкву у с. Анисів Чернігівського району.

230 років (1783) з часу першої згадки про Красний міст через р. Стрижень у Чернігові; Іллінська друкарня Чернігівського Троїцько-Іллінського монастиря закрита з цензурних міркувань.

225 років тому (1788) у с. Количівка Чернігівського району збудовано дерев'яну церкву Різдва Богородиці з дзвіницею. Попередня була зруйнована пожежею.

210 років тому (1803) у Батурині збудовано палац К.Г.Розумовського, Воскресенську церкву, закладено парк; Остер Козелецького району став повітовим містом Чернігівської губернії; затверджено регулярні плани міст Городні, Ніжина, Прилук, Сосниці.

190 років тому (1823) виник аматорський театр Ніжинської гімназії вищих наук.

185 років тому (1828) в с. Митченках Бахмацького району бджоляр – експериментатор П.І. Прокопович заснував школу бджільництва.

175 років тому (1838) розпочалось видання газети «Черниговские губернские ведомости» (до 1918).

160 років тому (1853) засновано Холминський цукровий завод у Корюківському районі; на сторінках газети «Черниговские губернские ведомости» публікується перший історичний нарис про село Пакуль та місцеву церкву.

150 років тому (1863) надруковано нарис Філарета (Гумілевського) з історії Седнева.

140 років (1873) з часу заснування Щорського локомотивного депо.

135 років тому (1878) у с. Пакуль Чернігівського району відкрито земське початкове народне училище.

120 років тому (1893) через смт Куликівка прокладено залізницю Чернігів-Крути.

100 років тому (1913) завершено будівництво Будинку дворянського і селянського поземельного банку в Чернігові (архітектор О.І. Фон-Гоген, інженер Д.Д.Афанасьєв), нині тут ОУНБ ім. В.Г. Короленка; розпочалось видання газет «Черниговский вестник», «Черниговская земская неделя» (до 1917), «Нежинская копейка», журналу «Вера и Жизнь»; відкрито земську школу в с. Левоньки Чернігівського району.

95 років тому (1918) у селах Андріївка і Лукашівка Чернігівського району відкрито бібліотеки.

90 років тому (1923) Батурин одержав статус селища і став центром Батуринського району (до 1962 р.); утворено Бахмацький, Бобровицький, Борзнянський, Городнянський, Ічнянський, Козелецький, Коропський, Корюківський, Куликівський, Менський, Ніжинський, Носівський, Прилуцький, Семенівський, Срібнянський, Чернігівський, Щорський райони.

85 років тому (1928) засновано Чернігівське депо Південно-Західної залізниці; вчений-мистецтвознавець С.А.Таранушенко (1889-1976) з групою співробітників Харківського музею українського мистецтва обстежив у с. Пакуль Чернігівського району церкву св. Трійці, зробив фотознімки її зовнішнього та внутрішнього вигляду.

80 років тому (1933) засновано Чернігівську кондитерську фабрику ім. 1-го Травня (нині ВАТ «Стріла»); голодомор на Чернігівщині досяг апогею; відкрито Чернігівську обласну науково-медичну бібліотеку; засновано с. Рівнопілля Чернігівського району.

75 років тому (1938) засновано народний історико-літературний музей М.М.Коцюбинського у с. Вихвостів Городнянського району; Бахмач одержав статус міста; школа у с. Кархівка Чернігівського району набула статусу закладу середньої освіти.

70 років тому (1943) у Чернігові та Ніжині відкриті перші державні дитячі музичні школи.

65 років тому (1948) побачила світ повість А.Н.Рибакова «Кортік», яка є своєрідними спогадами автора про своє дитинство в м. Щорс. Перша екранізація твору відбулась у Чернігові у 1954 році.

50 років (1963) з часу створення Прилуцької нафтогазорозвідувальної експедиції глибокого буріння; відкрито Будинок творчості і відпочинку Національної Спілки художників України у Седневі.

35 років тому (1978) прийнято постанову Ради Міністрів УРСР «Про заходи по збереженню та використанню архітектурно-історичних пам'яток у Чернігівській області»; відкрито Семенівський краєзнавчий музей.

30 років тому (1983) у м. Чернігові споруджено готель «Градецький» (за участю чехословацьких спеціалістів); побачило світ російськомовне видання «История городов и сел Украинской ССР. Черниговская область».

25 років тому (1988) біля села Шестовиця Чернігівського району завершено будівництво автомобільного мосту через річку Десна та автотраси Київ – Ленінград.

* * *

130 років тому народилася Матрона Марківна АНЩЕНКО (1883-1976) – вчителька початкових класів, яка з 1907 р. почала працювати в селі Андріївка Чернігівського району у земській школі. Відзначена орденом Леніна у 1953 р.

1030 років тому у м. Любечі народився АНТОНІЙ ПЕЧЕРСЬКИЙ (983-1073). До прийняття чернецтва мав ім'я Антипа. День пам'яті 10 липня.

85 років тому в с. Халявин Чернігівського району народився Михайло Давидович ГАЛЕНКО (1918-2003) – заслужений інженер України, кандидат технічних наук, лауреат Державної премії УРСР, автор багатьох наукових праць з механізації сільського господарства.

300 років тому народився Іван Григорович ГРИГОРОВИЧ-БАРСЬКИЙ (1713-1785) – видатний український архітектор. Спорудив п'ятиглавий собор Різдва Богородиці у Козельці і Трьохсвятительську церкву у Лемешах Козелецького р-ну.

960 років тому народився ОЛЕГ (МИХАЙЛО) СВЯТОСЛАВИЧ (1053-1115), князь новгород-сіверський. Похований у Спаському соборі у Чернігові. Четвертий син князя Святослава Ярославича. Активно боровся за чернігівський престол, вигнавши в 1094 р. Володимира Мономаха з Чернігова.

235 років тому у Новгороді-Сіверському народився Гаврило Андрійович РАЧИНСЬКИЙ (1778-1843) – скрипаль, гітарист, диригент, композитор, педагог, син А.А.Рачинського. Після 35-ти років концертної діяльності повернувся до Новгорода-Сіверського (1839), де хворий на сухоти прожив останні роки.

13 ЛЮТОГО

170 років від дня народження М.А.ВЕРБИЦЬКОГО (1843-1909)

ЗАБУТИЙ АВТОР ПЕРШИХ РЯДКІВ УКРАЇНСЬКОГО ГІМНУ

Микола Андрійович Вербицький народився 13 лютого 1843 року у Чернігові, в старовинній дворянській родині. Увійшов в історію української культури як поет і педагог. По закінченні Чернігівської гімназії навчався в Київському університеті, але за участь у студентському русі був виключений. Перебував під впливом Опанаса Васильовича Марковича, відомого етнографа, фольклориста і журналіста, який оселився поруч із Вербицькими після повернення із заслання. У 1853 році О.В.Маркович

опублікував на сторінках «Черниговских губернских ведомостей» перші вірші Миколи Вербицького «Міщанка» та «Пісні майданчиків». Рік він був слухачем Петербурзького університету, але і звідти його виключили за вільнодумство. Молодого поета вислали до Києва. Знову університет. Знайомство з братами Йосипом і Тадеєм Рильськими, Павлом Чубинським, Володимиром Антоновичем. Публікував у київських виданнях власні вірші, казки, легенди, байки. Вступив до київської «Громади».

На думку правнука М.А.Вербицького Володимира Сиротенка, саме Володимир Антонович висунув ідею про те, що занепад і зневіру громадивців після смерті Шевченка може подолати пісня, така як «Марсельеза». Восени 1862 року на прощальній вечірці Микола Вербицький заспівав на мотив польського гімну слова «Ще не вмерла України, ні слава, ні воля, ще нам браття молодії, усміхнеться доля...». Павло Чубинський підтримав свого приятеля і написав свій текст. Сьогодні ми знаємо цей вірш як слова гімну на музику Михайла Вербицького, забувши про те, що автором перших рядків є наш земляк Микола Вербицький. Співаторство письменника було підтверджено в рік святкування 150-річчя від дня його народження.

Подальша доля поета склалася так. Вчителював у Полтаві та Чернігові. У 1874 р. Миколу Андрійовича вислали з рідного міста спочатку до Рязані, а потім до Орла. Лише через тридцять років Вербицький повернувся в Україну. Останні роки жив у Чернігові. Тут помер 27 листопада 1909 року за старим стилем у своїй садибі на Ліскових. Поховали поета і педагога на Болдиній горі. Могила, на щастя, збереглася.

На жаль, антології «Вік», «Українська муза», альманахи «З потоку життя» та інші видання, де публікувався Микола Вербицький, стали бібліографічною рідкістю і недоступні широкому загалу читачів України. Ні в радянські часи, ні в наш час твори талановитого літератора не виходили окремими книгами. Дещо з творчого доробку М.А.Вербицького можна знайти в Інтернеті. Серйозних літературознавчих досліджень, присвячених його творчості, також не існує.

Декілька фактів про сім'ю письменника. Микола Андрійович був одружений з Катериною Федорівною Рашевською. У них народилися діти Григорій, Микола, Федір, Віра і Ольга. Трагічно склалася доля сина Миколи. За участь у льодовому поході генерала Корнілова у 1922 році він був розстріляний. У 1939 році зник зять Вербицького Микола Вороний, визнаний польським шпигуном. Долю батька розділив його син, талановитий поет Марко Вороний. Внучка Ірина розстріляна 1942 року фашистами в Чернігові.

Добру пам'ять про себе залишили Григорій Миколайович Вербицький – земський лікар (1899 – 1913) у с. Пакуль Чернігівського району і Федір Миколайович Вербицький – голова Чернігівської повітової земської управи у 1918 році.

ЛІТЕРАТУРА:

ВЕРБИЦЬКА О. «В рідній землі» [Текст] /Олена Вербицька //Сіверян. літопис. – 1999. – №1. – С. 99-102.

ВЕРБИЦКАЯ Е. Его могила затерялась на старом черниговском кладбище [Текст] /Елена Вербицкая //Чернигов. полдень. – 1998. – 26 нояб. – С. 4.

ВЕРБИЦЬКОГО М.А. могила в м. Чернігові [Текст] //Чернігівщина: енцикл. довід. – К., 1990. – С.113.

КУРДАНОВ А. Дворянин-сподвижник [Текст]: (штрихи до портрета лікаря Григорія Миколайовича Вербицького-Антіоха) /Андрій Курданов //Курданов А. Голос пам'яті: (історія с. Пакуль та його околиць) /Андрій Курданов. – Чернігів, 1998. – С.173-183.

ПРОНІНА Т. Микола Андрійович Антіох-Вербицький [Текст]: (до 165-річчя від дня народження) /Тетяна Проніна //Літ. Чернігів. – 2008. – №1. – С.119-125.

САПОН В. Першим заспівав «Ще не вмерла Україна...» [Текст] /Володимир Сапон //Деснян. правда. – 2011. – №81 (28 лип.). – С.2.

СИРОТЕНКО В. Забутий автор воскреслого гімну [Текст] /Володимир Сиротенко //Сіверян. літопис. – 1997. – № 4. – С. 151-157.

СИРОТЕНКО В. Онука Куліша, невістка Вербицького похована у Новгороді – Сіверському [Текст] /Володимир Сиротенко //Сіверський край. – 2008. – 12 квіт. – С.4.

Легенди і міфи родини Вербицьких.

ЧЕРНЯКОВА О., Курданов А. Два рядки до Гімну [Текст] /Ольга Чернякова, Андрій Курданов //Деснян. правда. – 2010. – 21 серп.

ШЕВЧИК І.С. Поховання Миколи Вербицького на території Іллінського монастиря [в Чернігові] [Текст] /Ірина Шевчик //Чернігівські старожитності: наук. зб. – Чернігів, 2009. – Вип. II. – С.334-338.

26 ЛЮТОГО

70 років тому (1943) розпочалось Варвинське збройне повстання проти гітлерівських окупантів

НЕСКОРЕНІ

Під час тимчасової німецько-фашистської окупації райцентру Варва, яка тривала рівно два роки, тут діяла підпільна організація, у Варвинському районі – партизанський загін (командир Є.Х.Соколовський). Для залякування місцевих жителів окупанти періодично влаштовували розправи. Так, 2 квітня 1942 року з Прилук до Варви прибув загін СС. Підпільники змушені були відійти в приудайські ліси. В ніч на 3 квітня карателі заарештували, вивезли в озерянському напрямку та розстріляли 19 осіб. Однак підпілля не припинило свого існування. На червень 1942 року варвинське підпілля нараховувало 22 члени. Проте 17 липня біля села Богдани поліція заарештувала І.П.Здоровця – одного з керівників підпільної організації. За допомогою своїх людей у старостаті та поліції його вдалося визволити. Поступово налагоджувались контакти з представниками срібнянського та ічнянського підпілля.

У січні 1943 року відбулися масові розстріли прилучан. В середині лютого сталася срібнянська трагедія. Тут карателі спалили 682 людей. Керівництво варвинського підпілля було попереджено членом організації В.Г.Мудрим, який працював у поліції, про те, що готуються списки і варвинчан, яких будуть карати. 23 лютого в райцентрі і по селах розпочалися арешти. До 26 лютого кількість арештованих досягла 187 осіб. В основному це були чоловіки середнього віку, які потенційно могли чинити опір. Їх утримували в залі політосвіти райвиконкому. Місцем розправи фашисти обрали пагорб на горбі Холодниця. Незабаром В.Г.Мудрий сповістив, що акція готується на 27 лютого 1943 року силами прибулих до Варви загону СС і близько 50 поліцаїв Малодівицького та Яблунівського районів. Есесівців розмістили в приміщенні земської школи, а поліцаїв – у гуртожитку.

Підпільники вирішили визволити арештантів і для цього підняти повстання в ніч із 26 на 27 лютого. Створили керівний штаб, до складу якого увійшли І.П.Здоровець, І.Р.Кисляк, П.І.Кривуца, Г.О.Громницький, П.П.Волох. Ними було розроблено план повстання. Тридцять підпільників мали на озброєнні один ручний кулемет, 20 гвинтівок, кілька револьверів і гранат. Сподівались на допомогу в'язнів.

Тієї ночі охорону ув'язнених несли підпільники В.Г.Мудрий, М.Г.Барановський та О.П.Суглоба, які випустили смертників, роз'яснивши ситуацію. Вдалося захопити начальника поліції і кинути його до камери. Зброю розібрали повстанці. Потім оточили гуртожиток поліції. Справу було закінчено без жодного пострілу.

Озброєні повстанці оволоділи приміщенням жандармерії (нинішній будинок друкарні), атакували приміщення земської школи, в якому розмістилися солдати СС, споруду сільськогосподарської інспекції (нині тут аптека), яка виявилася важкодоступною. Тому до вечора 27 лютого тримали її під прицілом.

До сходу сонця мешканці райцентру зібралися на центральній площі і побачили червоні прапори над державними установами. Мітинг розпочав І.П.Здоровець.

Представники штабу повстанців звернулися до варвинчан і жителів району із закликом створити партизанський загін. Як показали наступні події, такий загін було створено.

А в приміщенні сільськогосподарської інспекції все ще залишались німці, яких не вдалося вибити. Повстанці добре усвідомлювали, що з Прилук прибудуть карателі. Так воно і сталося. Увірвавшись до Варви, фашисти почали палити крайні хати на Заріччі. Згоріло близько 70 людей. На місці розстрілювали тих, хто потрапив на очі, закидали гранатами будинки тощо. Усього було зруйновано 100 помешкань. Опір повстанців, на жаль, не мав позитивного результату.

1 березня 1943 року карателі повернулися до райцентру і продовжили свою криваву розправу над варвинчанами, а повстанцям довелося залишити Варву. 20 березня 1943 р. вони розбилися на дрібні групи і перейшли до партизанської боротьби. Згодом варвинські повстанці сформували партизанський загін чисельністю до 300 осіб, який маневрував по території Варвинського та Срібнянського районів Чернігівщини та Лохвицького району Полтавщини. На боротьбу з ним було кинуте до 2300 гітлерівців і поліцаїв. Партизанський загін був змушений розділитися на групи по 7-15 бійців, які розосередилися в лісах. Трохи пізніше вони знову влилися в один загін, який продовжував боротьбу проти гітлерівців аж до їхнього вигнання з району.

Варвинське повстання 1943 року набуло всеукраїнського значення для розгортання партизанського руху в країні.

ЛІТЕРАТУРА:

ВАРВИНСЬКЕ повстання 1943 [Текст] //Чернігівщина: енцикл. довід. – К., 1990. – С.102.

ГАРБАР І. Вічна пам'ять [Текст] /Іван Гарбар //Гарт. – 2012. – 15 берез. – С.21.

ДАНИЛЕНКО М. Повстання у Варві [Текст] /Микола Даниленко; інтерв'ю взяв О.Олійник //Біла хата. – 2010. – 11 берез. – С.3.

ИЗ ОТЧЕТА подпольного обкома КП(б)У о вооруженном выступлении в Варвинском районе против немецко-фашистских оккупантов и боевых действий варвинских партизан в феврале-марте 1943 года. 31 августа 1945 г. [Текст] //Черниговщина в период Великой Отечественной войны (1941 – 1945 гг.): сб. док. и материалов. – К., 1978. – С.164-165.

ПРИГОРОВСЬКИЙ В. Історична ніч [Текст] /Віталій Пригоровський //Чернігів. вісн. – 1997. – 9 трав. – С. 4; 16 трав. – С. 4.

САВЕРСЬКА-ЛИХОШВА В. Антифашистські повстання в роки тимчасової окупації України німецько-фашистськими загарбниками (1941 – 1943) та їх роль у визволенні Вітчизни [Текст] /Валентина Саверська-Лихошва //Сіверян. літопис. – 2010. – №2-3. – С.32-43.

1-3 БЕРЕЗНЯ

70 років тому (1943) німецько-фашистські карателі палили Корюківку

КРИВАВИЙ ПОНЕДІЛОК

16 грудня 1942 р. начальник оперативного штабу сухопутних військ Німеччини Кейтель підписав директиву про боротьбу з «партизанськими бандами». Фельдмаршал керувався наказом Гітлера про активізацію боротьби з ними як на Сході, так і на Балканах. У директиві наголошувалося, що якщо сили окупантів виявляються недостатніми, то війська мають право і зобов'язані застосовувати у цій боротьби будь-які методи, навіть проти жінок і дітей, якщо це сприятиме успіху. У січні 1943 р. Гітлер закликав застосовувати проти партизанів більш жорстокі методи боротьби. Відповідно до його

наказу військовослужбовці не каралися судом за жорстокості, здійснені проти партизанів. Гітлер заявив, що Женевській конвенції і правилам лицарства немає місця у такій війні.

За повідомленням Радінформбюро від 23 лютого 1943 р. Чернігівський об'єднаний обласний партизанський загін у першій половині лютого 1943 р. розгромив дві групи фашистських карателів. В ніч на 27 лютого 1943 року партизани здійснили напад на німецький гарнізон на станції Корюківка. У радіограмі Українському штабу партизанського руху від 2 березня 1943 року Микола Попудренко повідомляв, що в результаті операції під командуванням начальника штабу Дмитра Рванова партизани знищили 8 однотонних причепів, 160 автопокришок, 2 гаражі, механічну майстерню, слюсарню, 2 лебідки на автомашини, склад з бензиновим паливом, склад із сіном, пакгауз із картоплею, телефонну станцію, склад із дровами і оборонною лісовою продукцією (1000 кубометрів), висаджено у повітря 18 вагонів, ешелон, виведено з ладу залізничні стрілки, колію протяжністю 5 км і висаджено у повітря дерев'яний міст довжиною 8 метрів. Також зруйновано будинок Держбанку з грошовою коморою і зв'язок. Партизани взяли наступні трофеї: 2 станкові кулемети, 119 гвинтівок, 2500 набоїв, багато зерна, продукти, масло. До них у полон потрапили 4 мадяри, 1 німець – колишній залізничний майстер з Дрездена. Партизани визволили 97 в'язнів, приречених окупантами на смерть. Група Лисенка знищила кущовий гарнізон жандармерії. Було вбито 17 жандармів. Захоплено 2 ручні кулемети, 12 гвинтівок. Мирним жителям партизани роздали 220 тонн зерна. До рук партизанів потрапили 100 свиней, яких окупанти утримували на збірному пункті для свійської худоби.

Помста фашистських окупантів жителям Корюківки виявилася абсолютно неспівмірною з їх власними втратами від нападу партизанів. Вони діяли за принципом покарання на смерть мирного населення за всі дії партизан.

Отже, 1 березня 1943 р. німецький каральний загін із м. Щорса прибув до Корюківки. В деяких сучасних публікаціях автори називають ім'я генерала Хойзингера або Хайзенберга, який віддав наказ провести у містечку каральні акції. Генерал же Адольф Хойзингер (1897-1982) був начальником відділу оперативного штабу сухопутних військ Німеччини і завжди перебував у ставці Гітлера. За наказом фюрера генерал розробив план боротьби з партизанами на території Білорусії, України і Росії за назвою «Білий ведмідь», який здійснювався у 1942-1943 рр. Наказ про каральні акції у Корюківці, скоріш за все, віддав начальник Чернігівського управління поліції безпеки і СД штурмбанфюрер СС Теодор Кристензен, який до того ж був командиром зондеркоманди «4а» з січня 1943 року. Щодо Хайзенберга, то, ймовірно, ми маємо справу з перекрученим прізвищем Хойзингера.

Як сказано в Акті Корюківської районної комісії з встановлення і розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників про масове знищення мирного населення міста Корюківка від 2 вересня 1944 р., карателі зігнали мирне населення в ресторан, земельний відділ, театр, робітничий клуб та в інші громадські приміщення начебто для перевірки документів. Коли законослухняні корюківці прийшли у названі місця, їх почали розстрілювати. Це відбувалося по кілька разів. Окрім цього, жандарми на околиці Корюківки обходили будинки і розстрілювали всіх – чоловіків, жінок, дітей.

Ця акція помсти відбулася 2 березня 1943 р., а 3 березня громадські будинки і будинки громадян карателі підпалили. Всього – 1390 будівель. Корюківка разом із людськими трупами запалала і повністю згоріла. За два дні було закатовано 7 тисяч людей. В Акті зазначено, що персональним обліком вдалося встановити імена 1388 осіб, решту – 5612 людських жертв не вдалося впізнати.

У Чернігівській області та і в Україні в цілому ніколи не забували про страшну трагедію, яка сталася у Корюківці 1-3 березня 1943 р. Перша публікація про ці події датується 1944 роком в газеті «Деснянська правда» від 26 березня. В наступні роки побачили світ численні статті в місцевих та республіканських газетах і журналах, у Чернігівському томі багатотомного видання «Історія міст і сіл Української РСР», в

енциклопедичному довіднику «Чернігівщина», в книгах Євгена Гуцала, Бориса Наріжного. Нещодавно видано окремий збірник документів і матеріалів «Корюківка, 1943: злочин проти людяності», довідник «Мартиролог встановлених жертв Корюківської трагедії 1943 року» тощо. У 1971 році відомий український художник О.Г.Данченко (1926-1993) написав серію графічних картин «Ранок. Корюківка. 1 березня 1943 року». Їх репродукцію вміщено до книги Л.І.Павлової про творчість митця, виданої 1972 р.

У 1977 р. споруджено Пам'ятник на честь героїчного опору населення німецько-фашистським загарбникам в Корюківці (бронза, граніт) роботи видатного українського скульптора І.А.Коломієць (1921-2005).

Так, Корюківська трагедія не набула такого міжнародного розголосу, як трагедії у чеській Лідице, білоруській Хатині, французькому селищі Орадур-сюр-Глан. І на це є об'єктивні причини.

Про те, що сталося у селі Лідице 10 червня 1942 р., світ дізнався з офіційної доповіді уряду Чехословацької Республіки на Нюрнберзькому процесі. То була помста за вбивство чеськими учасниками руху Опору протектора Чехії Гейдриха.

Трагедія Хатині стала відомою ще й тому, що у збройній сутичці з партизанами загинув командир однієї з рот карателів гауптман Ганс Вельке – чемпіон у штовханні ядра на Берлінській Олімпіаді 1936 року, улюбленець Німеччини.

В червні 1944 р. французькі партизани в селищі Орадур-сюр-Глан захопили у полон штурмбанфюрера СС Гельмута Кемпфе. Вночі його вбили, а труп спалили. Вранці 10 червня 1944 р. карателі 1-го батальйону полку «Дер Фюрер» знесли Орадур з лиця землі, а його мешканці згоріли живцем у церкві. Рішенням Президента Франції Шарля де Голля Орадур-сюр-Глан оголошено меморіальним центром, який у 2008 році був нагороджений премією Австрійської меморіальної служби.

Є надія, що і про нашу Корюківку дізнаються, або вже знають, у світі. Адже у 2011 році Президент України В.Ф.Янукович видав Указ «Про заходи у зв'язку з 70-ми роковинами Корюківської трагедії», а Верховна Рада України ухвалила постанову «Про вшанування пам'яті жертв Корюківської трагедії під час Другої світової війни», де йдеться про створення Меморіального комплексу. Це потрібно не мертвим, це потрібно живим.

ЛІТЕРАТУРА:

ПРО ЗАХОДИ у зв'язку з 70-ми роковинами Корюківської трагедії [Текст]: указ Президента України № 925/2011 від 22 вересня 2011 року //Уряд. кур'єр. – 2011. – №178 (28 верес.). – С.22.; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua>.

ПРО ВШАНУВАННЯ пам'яті жертв Корюківської трагедії під час Другої світової війни [Текст]: постанова Верховної Ради України №3965-VI від 22 жовт. 2011 р. //Уряд. кур'єр. – 2011. – №206 (5 листоп.). – С.21.

* * *

АКТ КОРЮКОВСКОЙ районной комиссии по установлению и расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков о массовом уничтожении мирного населения города Корюковка. 2 сентября 1944 г. [Текст] //Черниговщина в период Великой Отечественной войны (1941-1945 гг.): сб. док. и материалов. – К., 1978. – С.98-99.

ГОНЧАР О.В. Реквієм пам'яті: 60 років Корюківській трагедії [Текст] /О.Гончар. – Корюківка, 2003. – [Буклет].

ВЄДЕНЄЄВ Д. Кров і попіл Корюківки [Текст] /Дмитро Веденєєв //Дзеркало тижня. – 2011. – 26 лют. – С.18.

ЖЕРТВ Корюківської трагедії перепоховують на території меморіального комплексу [Текст] //Маяк. – 2012. – 31 берез. – С.2.

ІННА Коломієць [Текст]: альбом /авт. вступ. ст. та упоряд. О.С.Чорнобривцева. – К.: Мистецтво, 1983. – 95 с.: іл.

КОРНІЄВСЬКА Д. Свідки корюківської трагедії [Текст] /Дарина Корнієвська //Деснян. правда. – 2011. – 7 трав. – С.3.

КОРЮКІВКА – наша біль і любов [Текст] /т-во «Чернігівське земляцтво»; Корюківське відділення. – К., 2003. – 140 с.

КОРЮКІВКА, 1943: злочин проти людяності [Текст]: зб. док. і матеріалів /Укр. ін-т нац. пам'яті, Чернігів. ОДА, Корюків. іст. музей; упоряд.: С. В. Бутко, Т. В. Макаренко. – Чернігів: Лозовий В. М., 2010. – 87 с.: фото. – (Пам'ять народу неубієнна).

КОРЮКІВКА [Текст]: фотоальбом /авт. – упоряд. Н.Й.Петренко; фото С.С.Крячко; худож. Л.М.Момот. – К.: Мистецтво, 1983. – 47 с.: іл.

КОРЮКІВСЬКИЙ меморіал [Текст] //Чернігівщина: енцикл. довід. – К., 1990. – С.350.

ЛЕВЕНОК І. Чому з'явилася українська Хатинь? [Текст] /Ігор Левенок //Деснян. правда - вільна. – 2010. – 2 берез. – С.3.

МАРТИРОЛОГ встановлених жертв Корюківської трагедії 1943 року [Текст]: довід. /упоряд.: С.В.Бутко, О.О.Толкачова; відп. ред.: Р.І.Пилявець. – Чернігів: Десна Поліграф, 2011. – 220 с. – (Укр. ін-т нац. пам'яті; Чернігів. ОДА; Корюків. РДА; Корюків. істор. музей).

МИКИТЕНКО М. Кров Корюківки [Текст] /М.Микитенко //Деснян. правда. – 1944. – 26 берез.

НАЗАРОВА З. Меморіал у Корюківці [Текст] /Зоя Назарова //Деснянка вільна. – 2012. – 25 лют. – С.2.

НАРІЖНИЙ Б. Горобінова заграва [Текст]: розповідь-документ про трагедію Корюківки /Борис Наріжний. – К.: Молодь, 1988. – 147 с.

НАУМЕНКО В. Ніхто і ніщо не забуті [Текст] /Віталій Науменко //Деснян. правда. – 2012. – 8 берез. – С.2.

ПАВЛЕНКО С. Чорний понеділок Корюківки [Текст] /Сергій Павленко //Літ. Чернігів. – 2003. – №1(січ.). – С.151-161; Чернігівщина incognita. – Чернігів, 2004. – С.111-121.

ПАМ'ЯТНИКИ і монументи України. 1811-1982 [Текст]: альбом /авт. – упоряд. Д.Г.Янко. – К.: Мистецтво, 1982. – 263 с.

ПАМ'ЯТЬ – не спалити: 1-3 березня – дні Корюківської трагедії [Текст]: [спогади очевидців] //Деснян. правда – вільна. – 2010. – 2 берез. – С.3.

ТЮТЮННИК Є. Приречені на загибель [Текст] /Євдокія Тютюнник //Уряд. кур'єр. – 2011. – 7 трав. – С. 5.

У БРОНЗІ і граніті [Текст] //Деснян. правда. – 1977. – 30 жовт.

УСТИМЕНКО В. Чорний березень 1943 року [Текст] /Василь Устименко //Отчий поріг. – 2012. – №3. – С. 15.

ШМАТОК З. Вклонімося Корюківці [Текст] /Зоя Шматок //Деснян. правда. – 2012. – 8 берез. – С. 4.

ШМАТОК З. Енкаведист заборонив Олександрю Корнієвському робити фотознімки спаленої Корюківки [Текст] /Зоя Шматок //Деснянка вільна. – 2012. – 3 берез. – С.3.

ШМАТОК З. Корюківка стане українською Хатинню [Текст] /Зоя Шматок //Деснянка вільна. – 2011. – 24 верес. – С.1.

ШМАТОК З. «Мій батько був священиком»: 1-3 березня – Дні пам'яті жертв Корюківської трагедії в роки Великої вітчизняної війни [Текст] /Зоя Шматок //Деснянка вільна. – 2011. – 1 берез. – С.3.

Нарис містить нові факти і документи про цю трагедію.

ЯСЕНЧУК О. Корюківська трагедія: запитань багато [Текст] /Олександр Ясенчук //Сіверщина incognita. – Чернігів, 2011. – Вип. I. – С.140-143.

11 БЕРЕЗНЯ
130 років від дня народження
Б.М.МАНЬКОВСЬКОГО (1883-1962)

ГІППОКРАТ УКРАЇНСЬКОЇ НЕВРОЛОГІЇ

Борис Микитович Маньковський народився 11 березня 1883 року в Козельці, в дворянській сім'ї із стародавнім козацьким корінням. Батько Микита Іванович Маньковський багато років служив військовим лікарем у російській армії. Терапевт удостоївся статусу дійсного статського радника, що відповідає нинішньому званню генерал-майора. Так він став спадковим дворянином зі збереженням титулу в наступних поколіннях.

Його син Борис Маньковський по закінченні навчання в Першій гімназії Києва (золота медаль) вступив до Київського університету св. Володимира. Вчився до того часу, поки не взяв участь у студентських виступах під час першої російської революції. Юнака відрахували без права поновлення. Батько відправив його на медичний факультет Лейпцигського університету в Німеччині. Стажувався у відомій паризькій клініці «Сальпетрієр». У 1910 році Борис Маньковський повернувся до Київського університету, де обійняв посаду доцента кафедри нервових хвороб. У 1911 році наказом попечителя Київського навчального округу затверджений на посаду позаштатного ординатора при клініці нервових хвороб університету строком на три роки. Однак у долю молодого лікаря втрутилась Перша світова війна. В листопаді 1914 року Маньковського мобілізували до армії з призначенням молодшим ординатором Київського військового госпіталю. Служив він у відділенні нервових хвороб, а з 1915 року – молодшим ординатором психіатричного відділення.

Після революції доля Бориса Микитовича склалася так. Він продовжував працювати у Київському військовому госпіталі завідувачем нервово-патологічним відділенням, одночасно викладаючи на кафедрі М.М.Лапінського – свого вчителя. У 1918 році Маньковський очолив цю кафедру. У 1922 році кафедру розділили на два курси, факультетську та госпітальну клініку на 100 ліжок при нервовому відділенні госпіталю. З того часу і до 1961 року клінікою завідував Борис Маньковський. З 1922 р. до 1941 р. він також очолював створену кафедру нервових хвороб Київського інституту удосконалення лікарів. На фронтах Другої світової був військовим лікарем.

Борис Микитович займався науковими дослідженнями. Він першим в країні описав пухлину шишковидного тіла, запровадив рентгенологічний метод у неврологію і дав клінічну картину застосування в неврологічній практиці ряду антибіотиків, гормонів, сульфаніламідних препаратів. Б.М.Маньковський є одним із основоположників української школи невропатологів. Він автор понад 170 наукових робіт, з яких 25 монографій, присвячених різним питанням клінічної неврології і нейроонкології. Під керівництвом вченого підготовлено 50 дисертацій, в тому числі – 5 докторських.

Б.М.Маньковський увійшов в історію вітчизняної науки як один із організаторів Інституту геронтології АМН СРСР, академік АМН СРСР, заслужений діяч науки УРСР, доктор медичних наук, професор. Його праця відзначена двома орденами Леніна, орденами Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани» та медалями. Ім'я Б.М.Маньковського присвоєно Київській клініці нервових хвороб, встановлено меморіальну дошку на честь видатного вченого.

Помер і похований Борис Микитович у Києві.

Наукову династію видатного вченого продовжив син Микита Борисович Маньковський (24.12.1914) – відомий український невролог, засновник нейрогеріатрії, професор, заслужений діяч науки України. Онук вченого, теж Маньковський Борис Микитович (10.01.1964), відомий вчений діабетолог, член-кореспондент НАМН України,

доктор медичних наук, професор заслужений діяч науки і техніки України, член Президії Європейської асоціації з вивчення цукрового діабету.

ЛІТЕРАТУРА:

БОРИС Микитович Маньковський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.macsanomat.com/>

ВІКТОРЧУК Л. Вчений-невропатолог [Текст] /Л.Вікторчук //Шляхом комунізму. – 1966. – 31 трав.

КРИВОШЕЯ В. В. Українська козацька старшина [Текст]: Ч. 1. урядники гетьманської адміністрації: реєстр /Володимир Кривошея. – К.,1997. – 102 с.

С.89: Про Маньківських, які служили у Стародубському полку.

СЕРЕДЕНКО Г. Людина великої душі [Текст]: до 100-річчя з дня народження Б.М.Маньковського /Галина Середенко //Деснян. правда. – 1983. – 31 берез.

ТРАХТЕНБЕРГ И. Медицина как искусство [Текст] /Исаак Трахтенберг //Зеркало недели. – 2004. – № 52 (25–30 дек.). – С.14.

ТРАХТЕНБЕРГ І., Віленський Ю. Із славного роду [Текст]: патріарху клінічної неврології Микиті Маньковському виповнилося 95 років /Ісаак Трахтенберг, Юрій Віленський //Дзеркало тижня. – 2009. – №51(26 груд.). – С.13.

17 КВІТНЯ

100 років від дня народження Г.П.ВІКТОРОВА (1913-1944)

ТАЄМНИЦЯ КАПІТАНА ПЕТРОВА

Григорій Петрович Вікторов народився 14 квітня 1913 року у селі Смолянка Куликівського району в багатодітній селянській родині. По закінченні школи юнак вступив на математичний факультет Чернігівського учительського інституту. У 1934 році одружився і вступив до авіашколи. У 1936 році Григорій Вікторов вперше сів за кермо літака. Отримав призначення у полк, який дислокувався у підмосковному Моніно. Подружжя Вікторових оселилося у своїй квартирі. Ольга займалася домашніми справами, жила очікуванням чоловіка з польотів, а Григорій літав, опановуючи нові літаки.

У травні 1939 року Ольга Вікторова народила дочку. Ескадрилья Григорія Петровича в цей час наближалася до Халхін-Гола. В бою він отримав тяжке поранення в очі, тому й посадив свій літак наосліп. Півроку лікувався у госпіталі в Читі. Потім перевіз сім'ю у Забайкальський військовий округ. На початку червня 1941 року Вікторов відправив дружину з дочкою на все літо у Смолянку, до мами. Коли почалася війна, Ольга Іванівна з Людою приїхала до Чернігова. Звідси вони евакуювалися на Урал.

А командир ескадрильї Григорій Вікторов у складі 32-го винищувального авіаполку прибув на Західний фронт. Нищив фашистів під Смоленськом і Вязьмою. В одному з боїв його збили. Однополчани вважали, що пілот загинув, проте він повернувся у розташування частини живий. 28 серпня 1941 року Радінформбюро повідомило, що льотчики авіаційного підрозділу майора Жукова за останні три дні збили тридцять п'ять ворожих літаків. На рахунку старшого лейтенанта Вікторова п'ять знищених фашистських машин. Його нагородили орденом Червоного Прапора.

За кілька днів літак Григорія Вікторова знову збили німецькі льотчики. Він врятувався за допомогою парашута. Пілота підібрали сільські діти на Смоленщині. Притулок дало старе подружжя. А ввечері зайшов до хати поліцай, за ним німці. Два роки Вікторов поневірявся по фашистських концтаборах на півдні Франції. Втік разом з двома новими друзями. Французькі селяни допомогли зв'язатися з місцевими партизанами. Спілкувались з ними німецькою, бо Григорій Петрович непогано володів цією мовою. Як

бойового льотчика його призначили командиром роти «Альфа» першої альпійської дивізії. Три місяці 1943 року партизани під його проводом били фашистів. Саме тоді народився радянський капітан Петров. Так його записали у книзі особового складу партизанської дивізії.

Настав січень 1944 року. Партизани знаходились в горах, поблизу комуни Веркуаран. Саме там їх знайшли німецькі альпійські стрільці. Бій зав'язався важкий і нерівний. Упродовж двох годин, смертельно поранений у легені, капітан Петров ще командував боєм. Сталося це 24 січня 1944 року. Партизанський лікар Клод Бернар зафіксував того дня у своєму щоденнику смерть, яка сталася через те, що куля пройшла через легені російського офіцера Григорія Петрова, зачепила хребет і вийшла з правого боку грудей. Мер комуни Веркуаран Луї Марен зареєстрував смерть хороброго льотчика. На могилі серед каміння встановили меморіальну дошку: «Тут похований радянський капітан Петров, народжений 1913 року». Після війни його прах перенесено на військове кладовище французького міста Ліон. Тут завжди були свіжі квіти.

Про долю нашого земляка Григорія Петровича Вікторова стало відомо на початку 1980-х років завдяки представництву СРСР в ООН і кореспондентам газети «Известия» Еллі Максимовій та Олександрю Кривоपालову, які опублікували кілька нарисів про незвичайну фронтову біографію хороброго льотчика, ім'я якого занесене до списку радянських асів-винищувачів Другої світової війни. Завдяки журналістам дружина і дочка Г.П.Вікторова отримали змогу відвідати його могилу.

ЛІТЕРАТУРА:

БРАТЧЕНКО И. Росли два дубка в Альпах [Текст]: теперь один шелестит зеленой листвой на Черниговщине, другой на Национальном кладбище города Вийербан /Иван Братченко //Правда Украины. – 2000. – 4 окт.

ВІКТОРОВ (Петров) Григорій Петрович (1913 – 1944) – учасник руху Опору у Франції //Особові фонди і архівні колекції, які зберігаються в Державному архіві Чернігівської області та його відділах в м. Ніжині та Прилуках [Текст]: довід. – Чернігів, 1999. – С.24-25.

ВІКТОРОВА О. Сонце на білому камені [Текст] /Ольга Вікторова //Рад. Україна. – 1984. – 29 лип.

КРИВОПАЛОВ А Вдове капітана Вікторова [Текст] /А.Кривоपालов //Известия. – 1983. – 12 юнця.

КРИВОПАЛОВ А. Лион не забыл [Текст]: о том, как искали и нашли могилу советского летчика /А.Кривоपालов //Известия. – 1984. – 6 янв.

КУКСОВА О. Командир вільних стрільців [Текст] /О.Куксова //Деснян. правда. – 1981. – 25 січ.

МАКСИМОВА Э., Кривоपालов А. Русское поле в департаменте Дром [Текст] /Э.Максимова, А.Кривоपालов //Известия. – 1984. – 17 юнця.

МАКСИМОВА Э. «Расскажите моей жене...» [Текст] /Э.Максимова //Известия. – 1983. – 12 янв.

СОВЕТСКИЕ асы-истребители 2-й мировой войны [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.wio.ru/aces/ace2rus.htm.

СТУДЬОНОВА Л. А вишня цвіте білим цвітом [Текст] /Людмила Студьонова //Літ. Чернігів. – 2005. – №4. – С.164-175.

СТУДЬОНОВА Л. Таємниця капітана Петрова [Текст] /Людмила Студьонова //Студьонова Л. Долі, обпалені війною [Текст] /Людмила Студьонова. – Ніжин, 2005. – С.99-103.

19 ТРАВНЯ
125 років від дня народження
В.М.КОНАШЕВИЧА (1888-1963)

І ЗАХОТІВ ВІН СТАТИ ХУДОЖНИКОМ

Володимир Михайлович Конашевич народився 19 травня 1888 року в столиці Облaстi вiйська донського – місті Новочеркаську, у родині скромного інтелігентного бухгалтера Селянського банку Михайла Дометійовича Конашевича.

Навесні 1897 року родина переїхала до Чернігова. Оселилися в готелі, над воротами якого красувалася вивіска «Царьградская гостиница». Хазяїном був грек із Константинополя старий Христодуло. Майже все літо Конашевичі прожили тут, поки ремонтувався найнятий батьком дерев'яний, одноповерховий, п'ятивіконний, з скромними наличниками будиночок №59 по вулиці Мстиславській. Володя Конашевич вступив до Чернігівської гімназії. Хлопчик належав до кращих гімназистів. Тому, коли 1902 року на вулиці Гончій №3 відкрилось реальне училище, його директор, колишній гімназичний інспектор, переманив до себе Володимира. В училищі працювали талановиті педагоги фізики, німецької мови, музики і співів, геометрії, яких Володимир Михайлович ніколи не забував. Але найбільшу роль в його становленні як художника відіграв Іван Іванович Михайлов. Ранньою весною він приїжджав до Чернігова чи то з Москви, чи то з далекої Куби, чи то з більш далеких мандрів. Зупинявся у домі Конашевичів. І починалися прогулянки по передмістях Чернігова серед берізок і непримітних анемон. Розмови, малювання, фотографування – так проходили літні дні майже чотирьох років.

Якось на парканах і стовпах головних вулиць Чернігова Володя Конашевич побачив друковане оголошення: «Студия класного художника П.Д.Цыганка. Уроки рисования и живописи. Подготовка желающих поступить в Московское училище живописи». Юнак направився за адресою. П.Цыганок був випускником училища і встановив порядки і звичаї навчання саме цього закладу. Заняття малюнком велися з п'ятої до сьомої години вечора, як і там, щоденно, окрім суботи. Улюбленим місцем для малювання був Вал, або Подусівка, пейзаж якої Конашевич написав на тлі портрета Анни Скрябіної, за який отримав звання художника, закінчуючи Московське училище живопису.

Володимир вчився у знаменитих художників Костянтина Коровіна та Леоніда Пастернака (батько видатного поета). Закінчивши навчання, повернувся до Чернігова. Восени 1915 року на виставці чернігівських художників показав кілька своїх жанрових картин. Конашевич захопився копіюванням старого живопису. Аквареллю скопіював розписи у Лялицькому палаці графа Завадовського поблизу Чернігова і відіслав їх до Петрограду. Молодий архітектор Андрій Белобородов, який перебудовував тоді частину Юсуповського палацу на Мойці, зацікавився акварелями і запросив художника для декоративного оздоблення. Наприкінці 1915 року Конашевич виїхав до Петрограду, як виявилось, назавжди.

Через багато років Володимир Михайлович напише: «Мои детские годы связаны с Москвой, где я прожил с двух лет до девяти. На девятом году я переезжаю с родителями в Чернигов, который на много лет становится моим родным городом, совершенно заслонив Москву, которую я теперь воскрешаю в своих воспоминаниях. С Черниговом я расстаюсь (и навсегда как будто) двадцатипятилетним, уже окончившим высшую школу и женатым».

У голодному блокадному Ленінграді художник часто згадував ситий, добрий, провінційний Чернігів, де минули кращі роки його дитинства і ранньої юності і де зародився його інтерес до мистецтва. З Чернігова розпочався шлях Конашевича як видатного художника-графіка, педагога, чудового ілюстратора дитячої літератури і творів

російських класиків. Шлях цей був нелегкий, бо талант художника викликав заздрощі деяких нездарностей, які організовували травлю Володимира Михайловича в пресі. На щастя, обійшлося без репресій.

Техніка гравюри Конашевича викликала захоплення на Міжнародній виставці книжкового мистецтва в Лейпцигу 1927 року. За десять років літографії художника до повісті абата Прево «Манон Леско» на Всесвітній виставці в Парижі відзначені Золотою медаллю. У 1945 році він захистив дисертацію на звання доктора мистецтвознавства. Тоді ж В.М.Конашевичу присвоєно звання заслуженого діяча мистецтв РРФСР.

В.М.Конашевич брав участь у виставках радянської дитячої книги в Англії, Японії, США, Німеччині, де йому було присуджено Срібну медаль за ілюстрації до книжок «Пливе, пливе кораблик» і «Казки старого Сюня». За рік до смерті художник представив на персональній виставці у Москві понад двісті робіт з 1921 по 1962 р.р. – акварелі, малюнки, книжкова графіка, літографії і гравюри. Своєрідний звіт перед читачами і колегами.

Художник помер 27 лютого 1963 року у Ленінграді. Поховали його на Богословському цвинтарі. Час підтвердив справедливість слів класика дитячої літератури Корнія Чуковського, звернуті до видатного графіка: «Ваше чудодійне мистецтво виховує в дітях смак, відчуття краси і гармонії, радість буття і доброту. Тому що окрім всього Ваш живопис – добрий, в кожному Вашому штриху, в кожному відблиску я завжди відчував талант доброти – величезне, у три обхвати серце, без якого було б неможливим Ваше доблесне служіння дітям».

ЛІТЕРАТУРА:

КОНАШЕВИЧ В.М. О себе и своём деле [Текст]: воспом.; статьи; письма; с прилож. воспом. о худож. /Владимир Конашевич. – М.: Дет. лит., 1968. – 493 с.

ВІКТОРОВ Л. Художник – ілюстратор [Текст] /Л.Вікторов //Деснян. правда. – 1971. – 24 берез.

ВІСТАВКИ города [Текст] //Новый век. – 1998. – № 2 (1 июля). – С. 13.

Виставка графіка В.М.Конашевича у Чернігові.

ГЕРАСИМОВА Д. «Талант доброты» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bibliogid.ru>.

ДАНИЛЕВСКАЯ Л. Чернигов начала века глазами художника [В.М.Конашевича] [Текст] /Л.Данилевская //Новые чернигов. ведом. – 1995. – 7 июля. – С.3.

МОЛОК Ю. Владимир Михайлович Конашевич [Текст] /Юрий Молок. – Л.: Худож. РСФСР, 1969. – 332 с.

СЛОБОЖАНИНА Т. «Він був майстром» [Текст] /Тетяна Слобожаніна //Деснян. правда. – 1988. – 21 трав.

22 ЧЕРВНЯ

150 років від дня народження

Г.В.ВУЛЬФА (1863-1925)

ОСНОВОПОЛОЖНИК ВІТЧИЗНЯНОЇ КРИСТАЛОГРАФІЇ

Георгій (Юрій) Вікторович Вульф народився 22 червня 1863 року у дворянській родині, за одними джерелами, у Ніжині, за іншими – в Чернігові. В автобіографії, написаній від третьої особи 22 листопада 1921 року, вчений назвав місцем свого народження Чернігів. На жаль, він нічого не розповів про своїх батьків, свою родину. З інших джерел відомо, що батько вченого, Віктор Костянтинович Вульф, був директором Ніжинської чоловічої гімназії та викладачем словесності Чернігівської чоловічої гімназії.

Мати Лідія Григорівна (Єгорівна) Гудима була дочкою Єгора Васильовича Гудими (1812-1872) – директора училищ Чернігівської губернії і Ніжинського ліцею князя Безбородька.

Невдовзі після народження сина В.К.Вульфа перевели до Варшави. Тут Георгій спочатку навчався у шостій класичній гімназії, а потім в університеті, який закінчив у 1885 р. Ще на другому курсі зайнявся кристалографією у професора О.Є.Лагоріо (1852-1917) і у фізичній лабораторії професора М.Г.Єгорова (1849-1919). Як встановила член Російського генеалогічного товариства Тетяна Герхен, Вульф і Єгоров незабаром поріднилися. Професор фізики Варшавського університету Микола Григорович Єгоров одружився з молодшою сестрою Георгія Вікторовича Вульфа. Брати Єгорова та Вульфа також були фізиками, викладали в різних університетах. Їхні наукові пошуки носили прикладний, а не теоретичний характер, тому імена вчених мало відомі.

На третьому курсі Георгій Вульф виконав експериментальну роботу з вивчення електричних властивостей кварцу, яку було висунуто факультетом на конкурс. За неї Вульф отримав золоту медаль. По закінченні університету працював на кафедрі мінералогії Олександра Євгеновича Лагоріо, де вивчав теплоємність мінералів калориметром Бунзена.

У 1888 р. здав магістерський іспит і переїхав до Петербурга, де працював у Мінералогічному кабінеті. У 1889 р. направлений до професора мінералогії Пауля Генріха фон Грота з Мюнхена. Тут Георгій Вульф провів роботу з дослідження кристалів сірчаноокислого берилія, яка стала основою для магістерської дисертації. Наступні два роки Георгій Вікторович працював в лабораторії паризького академіка Марі Альфреда Корню над вивченням пружності твердих тіл.

Повернувшись до Росії, Георгій Вульф захистив дисертацію у Новоросійському університеті. У 1897 р. його призначили професором Казанського університету. Пізніше повернувся до Варшавського університету на кафедру мінералогії. У 1907 р. вчений переїхав до Москви.

За цей час ним написані наукові роботи з кристалографії, кристалофізики, кристалооптики, рентгеноструктурного аналізу, мінералогії. Георгій Вікторович запропонував засіб виводу всіх видів симетрії кристалів, розробив графічний метод обробки результатів вимірів за допомогою сітки, яку називають сіткою Вульфа. Він сконструював обертовий кристалізатор і розробив метод вирощування кристалів правильної форми. Вчений відкрив закон процесу росту кристалів, вивів умову дифракції рентгенівських променів в кристалах, що стало основою рентгенівської спектроскопії. Першим у Росії Г.В.Вульф розпочав рентгеноструктурні дослідження і написав підручник «Керівництво з кристалографії». Ця тематика знайшла відображення у творчості відомого художника Павла Філонова.

В Москві вчений викладав в МДУ, в Народному університеті ім. А.Л.Шанявського, займався просвітницькою діяльністю, був почесним членом Російського мінералогічного товариства, головою Товариства з розповсюдження фізичних наук ім. М.О.Умова. В автобіографії Г.В.Вульф написав, що він позбавлений пенсії та інших засобів існування. Це не дає йому можливостей розвивати свою діяльність, і він поділяє загальну участь російських вчених – турботу про елементарні засоби існування.

Георгій Вікторович помер 25 грудня 1925 року. Обставини його смерті достеменно невідомі. А «батько радянської фізики», академік А.Ф.Йоффе назвав кончину Г.В.Вульфа загибеллю.

Академік Олексій Васильович Шубніков, іменем якого названо Інститут кристалографії РАН, учень Георгія Вікторовича писав: «Ю.В.Вульф не належав до розпространеного типу учених, которые приобретают известность в значительной мере своей усидчивостью, организаторскими способностями, умением сосредоточиться на одной определенной идее. У него была поразительная способность быстро ориентироваться в совершенно новых для него областях науки, попадать, как говорится, в самую точку».

Г.В.Вульф назавжди увійшов у світову науку як російський фізик, кристалограф, член-кореспондент РАН з 1921 року, всесвітньо відомий вчений-кристалофізик. Його заслуги гідно оцінені в Україні. Верховна Рада країни ухвалила постанову про відзначення 150-річчя від дня народження видатного вченого. Цей документ підштовхне істориків науки, краєзнавців до написання книг і статей про життєвий і дослідницький шлях Г.В.Вульфа. Адже зв'язки вченого з нашим краєм до цього часу не розкриті.

ЛІТЕРАТУРА:

ПРО ВІДЗНАЧЕННЯ 150-річчя з дня народження вченого-кристалофізика Георгія Вульфа [Текст]: постанова Верховної Ради України №5118-VI від 05.07.2012 р. //Уряд. кур'єр. – 2012. – №133 (24 лип.). – С.5.

ВУЛЬФ Ю.В. Избранные работы по кристаллофизике и кристаллографии [Текст] /Юрий Вульф; ред., биограф. очерк и примеч. проф. А.Б.Млодзеевского. – М.; Л.: Гос. изд-во техн. – теорет. лит., 1952. – 420 с.

ВУЛЬФ Г.В. Автобиография. 22 ноября 1921 г. [Текст] /Георгий Вульф //Физики о себе: сб. автобиографий. – М., 1990. – С.1-3.

ВУЛЬФ Георгий (Юрий) Викторович (22.06.1863 – 25.12.1925) [Текст] //Храмов Ю.А. Физики [Текст]: биограф. справочник /Юрий Храмов. – М., 1983. – С.69-70.

ВУЛЬФ Георгій (Юрій) Вікторович (22.06.1863 – 25.12.1925) [Текст] //Кордун Г.Г. Біографічний довідник видатних фізиків /Г.Кордун. – К., 1985. – С.79-80.

БОГОМОЛЕНКО О.В. Піонерські дослідження рідких кристалів українськими вченими [Текст] /Оксана Богомоленко //Наука та наукознавство. – 2007. – №1. – С.113-121.

ГЕРХЕН Т.В. Ученые в семействе Егоровых – Вульфов [Текст] /Татьяна Герхен //Известия Русского генеалогического общества. – Спб., 1995. – Вып. 3. – С.90.

ИЛЮШИН А.С. Создание в Московском университете кафедры рентгеноструктурного анализа [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://phys.sunmarket.com>.

КОЖУШКО Б. Дещо про українське коріння родоводу Г.В.Вульфа – видатного фізика-кристалографа [Текст] /Богдан Кожушко //Ніжинська старовина. Ніжинознавчі студії. №9: зб. регіон. іст. та пам'яткознавства. – К., 2012. – Вип. 13 (16). – С.96-104.

СОНИН А. С. Юрий Викторович Вульф. 1863-1925 [Текст] /А.Сонин. – М.: Наука, 2001. – 210 с. – (Науч. – биограф. лит.).

ФОРОСТЯНА Н.П. Зв'язок швидкості росту кристалів із поверхневою енергією твердого тіла [Текст]: (огляд робіт Ю.В.Вульфа) /Н.Форостяна //Наук. вісн. Чернівецького ун-ту. – 2001. – Вип. 102 (Фізика. Електроніка). – С.110-112.

ЧИЖЕВСКИЙ А. Л. Вся жизнь [Текст] /Александр Чижевский. – М.: Сов. Россия, 1974. – 208 с. : ил. – (Годы и люди).

Є спогади видатного радянського біофізика про Г.В.Вульфа.

ШУБНИКОВ А.В. То, что сохранила память [Текст] /Алексей Шубников //Избранные труды по кристаллографии. – М., 1975. – С. 12,18-20.

2 СЕРПНЯ

70 років від дня народження І.І.ЄВСЄНКА (1943)

НАРОДЖЕНИЙ НА БЕРЕГАХ СНОВІ

Іван Іванович Євсеєнко народився 2 серпня 1943 року у с. Займище Щорського району в родині вчителів. Його батько Іван Денисович і мати Галина Олександрівна закінчили до війни Городнянську педагогічну школу. Працювали у Займищанській

семирічній школі. Під час окупації у 1942 р. німці відновили її діяльність. Деякий час Іван Денисович працював тут вчителем. Його арештували в лютому 1943 р. за зв'язки з партизанами і відвезли до Чернігівської в'язниці, де і розстріляли. Ім'я Івана Євсеєнка викарбовано серед імен інших загиблих односельців на стелі, встановленій у центрі Займища.

По закінченні десятирічки Іван Іванович Євсеєнко два роки працював лаборантом та вчителем праці в сільських школах Щорського району. Потім поступив на філологічний факультет Курського педінституту. Не встиг 1962 року стати студентом, як його призвали в армію. Проходив службу у Калінінградській області в ракетних військах стратегічного призначення. У сержантській школі міста Гвардійська доля звела Івана Івановича з Юрієм Беличенком – нині відомим російським поетом. Він став першим літературним наставником Євсеєнка, який ще в дитинстві складав вірші. Кілька з них опублікував у районній газеті.

І. Євсеєнко відслужив три роки в армії і повернувся до Курського педінституту. Писав коротенькі оповідання-притчі. Наважився показати їх визнаному прозаїку Євгену Носову. Тому сподобались творіння початківця. Він рекомендував Євсеєнка на обласну нараду молодих письменників, а за два роки порадив навчатися в Літературному інституті імені Горького в Москві. Так Іван Іванович став студентом престижного вузу країни. Разом з ним навчався чернігівський поет Петро Пиниця.

Вчився добре, був Ленінським стипендіатом. На той час Євсеєнко мав дружину і маленького сина, теж Івана. До стипендії заробляв гроші, працюючи на чверть ставки столяром у гуртожитку Літінституту, а ще невеликі гроші давали внутрішні рецензії, які Іван Євсеєнко писав для журналу «Наш современник» за рекомендацією свого вчителя, відомого прозаїка Сергія Залигіна. Мати Івана Івановича, Галина Олександрівна, щомісяця переказувала синові п'ятдесят рублів і частенько надсилала продуктові посилки.

Отримавши диплом Літінституту, Євсеєнко довго не міг влаштуватися на роботу. Випадково опинився у Воронежі. Завітав до журналу «Подъём» і затримався тут надовго, працюючи практично чверть віку завідувачем відділу прози. З 1997 до 2006 р. – головний редактор часопису. Поступово став визнаним автором творів на воєнну, сільську, лірико-сатиричну тематику. Він – лауреат літературних премій імені Івана Буніна, Андрія Платонова, Василя Шукшина, Івана Шмельова. У 2009 р. вийшов восьмитомник творів Івана Євсеєнка.

Герої його книг в більшості своїй прийшли до читачів із Займища або Нових Борович, з берегів Снові, із лісів Щорсівщини. Роботящі, веселі, добрі, сердечні, часом дуже наївні – вони стали близькими і зрозумілими багатьом людям різних поколінь. З нашими земляками зустрічаємося в його повістях «Начинается осень», «Радоница» «Крик коростеля», «Дети войны», в оповіданнях «Снов – река», «Арина – мать солдатская» та в інших творах майстра російської прози.

Влітку 1984 року Іван Іванович Євсеєнко зустрівся з своїми читачами на засіданні клубу «Краєзнавець» Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. В.Г.Короленка. Запамятався розкішною, золотавою бородою, яка робила його схожим на людину з тайги. Сірі очі дивились на співбесідника з ледь помітним смутком. Коли мова заходила про його рідне село Займище, обличчя письменника світлішало. Поки була жива мама та інші родичі, Іван Іванович відвідував Чернігів і Займище.

У фонді Чернігівської ОУНБ ім. В.Г.Короленка зберігаються книги письменника з дарчими написами.

ЛІТЕРАТУРА:

Твори

НАЧИНАЕТСЯ осень [Текст]: рассказы и повесть /Иван Евсеенко. – Воронеж: Центр. Чернозем. изд-во, 1974. –

- БРЕВЕНЧАТЫЙ дом [Текст]: рассказы, повесть /Иван Евсеенко. – М.: Современник, 1975. – 176 с.
- БЫЛА пора отлета [Текст]: рассказы и повесть /Иван Евсеенко. – Воронеж: Центр. Чернозем. изд-во, 1979. – 183 с.
- КРИК коростеля [Текст]: повести и рассказы /Иван Евсеенко; послесл. В.Распутина. – М.: Молодая гвардия, 1982. – 320 с.
- ДЕТИ войны [Текст]: рассказы, очерки /Иван Евсеенко. – Воронеж: Центр. Чернозем. изд-во, 1983. – 263 с.
- ВОЗЛЕ самого синего моря [Текст]: повести и рассказы /Иван Евсеенко. – М.: Современник, 1986. – 396.: ил.
- ЗАРЯ вечерняя [Текст]: повести и рассказы /Иван Евсеенко. – М.: Сов. Россия, 1989. – 432 с.
- ОДНОДВОРЕЦ Калашников [Текст]: повести /Иван Евсеенко. – М.: Молодая гвардия, 1989. – 348 с.

Література про І.І.Євсеєнка

- БОНДАРЕНКО Т., Ситников А. Иван Евсеенко удостоился литературной премии имени Василия Шукшина [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vogonezh.ru>.
- «ВІЙНА визначила моє життя» [Текст] //Промінь Жовтня. – 1998. – 25 лип.
- ВОРОНОВ А. Родом из войны [Текст] /А.Воронов //Семья и школа. – 1984. – №8. – С.52-53.
- ЕВСЕЕНКО Иван Иванович (02.08.1943) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://az-libr.ru>.
- ІВАН Євсієнко [Текст]: біобібліогр. покажч. /скл. О.Є.Крумкач. – Займище, 1998. – 15 с.
- МОКРОСНОП Н. Я починаюся з отчої землі [Текст] /Ніна Мокросноп //Промінь. – 2004. – 24 лип. – С.5.
- «НА САМІЙ півночі українського Полісся...» [Текст] //Деснян. правда. – 1983. – 30 квіт.
- СТУДЬОНОВА Л. Из сновської криниці [Текст] //Людмила Студьонова //Комсомольський гарт. – 1985. – 10 листоп.

13 СЕРПНЯ

240 років від дня народження Ю.Ф.ЛИСЯНСЬКОГО (1773-1837)

ВИДАТНИЙ МОРЕПЛАВЕЦЬ

Юрій Федорович Лисянський народився 13 серпня 1773 року в Ніжині, в родині протоієрея церкви Іоанна Богослова Федора Лисянського. Навчався у Морському кадетському корпусі в Кронштадті, де потоваришував з Іваном Федоровичем Крузенштерном. У 1786 р. достроково закінчив корпус другим за списком і відправлений на службу на 32-гарматний фрегат Балтійського флоту. На цьому судні п'ятнадцятирічний гардемарин Юрій Лисянський отримав бойове хрещення у Голландській битві під час російсько-шведської війни 1788-1790 рр. У 1789 р. він став мічманом, у 1793 р. – лейтенантом, і в числі 16 кращих офіцерів Лисянський відбув в Англію. Там він пробув чотири роки – проходив морехідну практику, брав участь у боях англійців проти республіканської Франції, був поранений (контузія). Бився з піратами у водах Північної Америки. Мандрував по США. Особисто бачив першого президента цієї країни Джорджа

Вашингтона. Юрій Лисянський супроводжував англійські каравани поблизу берегів Південної Африки та Індії.

У 1797 р. Ю.Ф.Лисянський повернувся в Росію. Йому присвоїли військове звання капітан-лейтенанта і призначили командиром на фрегат «Автроил». У листопаді 1802 р. Юрій Федорович був нагороджений орденом Георгія 4-го ступеня за участь у шістнадцяти морських кампаніях. У цей час Російсько-американське торгове об'єднання підтримало намір вислати спеціальну експедицію для постачання продовольством і захисту російських поселень на Алясці. Так почалась підготовка першої російської кругосвітньої експедиції, одним з керівників якої морське міністерство призначило капітан-лейтенанта Ю.Лисянського. Він виїхав до Англії з метою закупити два шлюпи і частину спорядження.

До літа 1803 р. шлюпи «Нева» і «Надія» були готові до відправки. Керівником експедиції і командиром «Надії» було призначено Івана Крузенштерна. Його однокашник Юрій Лисянський очолив команду «Неви». 26 липня 1803 року експедиція вийшла з Кронштадту. 14 листопада 1803 р. судна вперше в історії російського флоту пересікли екватор. Моряки понад рік знаходились у берегів Північної Америки, допомогли російським жителям відстояти свої поселення від нападу індіанських племен, вели наукові спостереження та гідрографічні роботи. Юрій Лисянський вперше в історії світового мореплавання провів корабель без заходу у порти і стоянки від берегів Китаю до англійського Портсмута. 22 липня 1806 р. його «Нева» першою повернулася в Кронштадт. Лише за два тижні сюди без перешкод прийшла «Надія».

Юрій Лисянський одержав чин капітана 2 рангу, орден Святого Володимира 3-го ступеня, грошову премію і пенсію на все життя. Офіцери і матроси шлюпа подарували йому на знак вдячності золоту шпагу з написом: «Благодарность команды корабля «Нева».

Астрономічні спостереження, визначення довготи і широти, встановлення координат гаваней та островів, де стояла «Нева», наближають виміри Юрія Лисянського, зроблені два століття тому, до сучасних даних. Мандрівник перевіряв карти Гаспарського і Зондського проливів, уточнив обриси Кадьяка та інших островів поблизу північно-західного побережжя Аляски. Попутно Лисянський відкрив невеликий острів на Гаваях, який, за бажанням екіпажу «Неви», названий його ім'ям. Ним також відкритий безлюдний острів в центральній акваторії Тихого океану. Нині іменем мандрівника названо залив, півострів, пролив, ріка і мис на побережжі Північної Америки в районі архіпелагу Олександра, підводна гора на Сахаліні і півострів в Охотському морі.

У 1807-1808 рр. Юрій Федорович командував кораблями «Зачатие Святой Анны», «Эмгейтен» і загоном з 9 суден. Брав участь у бойових діях проти флотів Англії та Швеції. У 1809 р. Лисянський вийшов у відставку, маючи чин капітана I рангу. Упорядкував свої путівні записи, які робив у формі щоденника. Опублікував їх у 1812 р., а у власному перекладі англійською мовою – 1814 р. у Лондоні.

За словами біографів мореплавця Лева і Наталі Пушкарьових, Юрій Федорович Лисянський під час своїх мандрів зібрав особисту колекцію предметів вжитку, одягу, зброї, раковин, шматків лави, обломки гірничих порід з островів Тихого океану, Північної Америки, Бразилії. Все це він передав Російському Географічному товариству.

Помер видатний мандрівник 22 лютого 1837 року. Поховали його в Олександровській лаврі у Петербурзі. Постановою Уряду Російської Федерації від 10 липня 2001 р. надгробок могили Ю.Ф.Лисянського визначено як об'єкт історичної і культурної спадщини загальноросійського значення.

У рідному Ніжині є вулиця і сквер імені Юрія Лисянського. Зведено чотириметровий бронзовий бюст мореплавця скульптора К.В.Годуляна.

Син Ю.Ф. Лисянського, Платон Юрійович (1820-1900), відомий як російський адмірал, мореплавець, гуманіст, філантроп, засновник притулку на честь Святого благовірного князя Михайла Чернігівського у Санкт-Петербурзі.

ЛІТЕРАТУРА:

- ЛИСЯНСКИЙ Ю.Ф. Путешествие вокруг света в 1803-1806 гг. на корабле «Нева» [Текст] /Юрий Лисянский. – 2-е изд. – М., 1947. – 350 с.
- ЗІЛЬБЕРМАН. Е. Видатному мореплавцю [Текст] /Емма Зільберман //Комсомольський гарт. – 1975. – 27 берез.
- ЛИСЕНКОВ О. Мандрівник з Ніжина [Текст] /О.Лисенков //Укр. культура. – 2003. – №8. – С.32-33: фото.
- ЛИСЯНСЬКИЙ Юрій Федорович (1773-1837) – військовий моряк, гідрограф, перекладач, відомий мандрівник, уродженець Ніжина [Текст] //Енциклопедія історії України. – К., 2009. – Т.6. – С.169-170.
- ЛИСЯНСЬКОМУ Ю.Ф. пам'ятник у Ніжині [Текст] //Чернігівщина: енцикл. довідн. – К., 1990. – С.406.
- МОРОЗОВА А., Чуйко В. Нове про родину Лисянських [Текст] /А.Морозова, В.Чуйко //Сіверян. літопис. – 2004. – №2-3. – С.62-65.
- МОРОЗОВА А. Нові документи про родину Лисянських [Текст] /Анна Морозова //Ніжинська старовина. – 2007. – Вип. 3(6). – С.163-168.
- СИТИЙ І. Маловідомий лист Юрія Лисянського [Текст] /Ігор Ситий //Література та культура Полісся. – Ніжин, 2000. – Вип.13. – С.253-254.
- ЧУКОВСКИЙ К. Иван Крузенштерн и Юрий Лисянский – первые русские капитаны, которые обошли вокруг света [Текст] /Корней Чуковский //Чуковский К. Водители фрегатов: книга о великих мореплавателях. – М., 1984. – С.209-342.
- ШЕВЧЕНКО В. Кругосвітня подорож українського мореплавця Юрія Лисянського [Текст] /Віктор Шевченко //Літ. Чернігів. – 1997. – №11. – С.101-106.
- ШЕВЧЕНКО В. Юрій Лисянський – український мореплавець і мандрівник [Текст] /Віктор Шевченко //Історія туризму в Україні: зб.наук. ст. – К., 1997. – С.16-24.
- ЮРІЙ Лисянський – це людина й остров [Текст] //Україна. – 2008. – №12. – С.52-54.

21 ВЕРЕСНЯ

**70 років тому (1943) радянські війська
визволили Чернігів від німецько-фашистських окупантів**

ВЕРЕСНЕВИЙ ДЕНЬ ПЕРЕМОГИ

У книзі мемуарів «Солдатский долг» маршал Радянського Союзу Костянтин Костянтинович Рокоссовський розповів про наказ, що надійшов йому, тоді командувачу Центральним фронтом, в якому йшлося про наступ в південно-західному напрямку на Шостку, Бахмач, Ніжин, Київ з форсуванням Десни і Дніпра. Надавалась вказівка у взаємодії з Воронезьким фронтом оволодіти українською столицею. На підготовку дали десять днів.

26 серпня 1943 року Центральний фронт розпочав наступ. Головний удар наносився на севському напрямку військами 65-ї і 2-ї танкової армій. Їх просуванню повинні були сприяти флангові з'єднання 48-ї і 60-ї армій. Разом з ними наступав лівий сусід – Воронезький фронт. Перед ним стояло завдання розбити противника в районі Харкова, опісля просуватися на Полтаву, Кременчук і захопити переправу на Дніпрі.

29 серпня 1943 року 60-а армія генерала Івана Даниловича Черняхівського визволила Глухів. Командувач фронтом генерал Рокоссовський вирішує перенести головні зусилля на лівий фланг фронту. 13-а армія знімається з правого флангу фронту і вводиться у бій на стику 65-ї і 60-ї армій. Сюди ж перекидається і 2-а танкова армія. А генерал Черняхівський, розвиваючи наступ, 31 серпня наблизився до Конотопа. Цей успіх сприяв тому, що 65-а і 48-а армії швидко почали просуватися уперед. Попереду Десна, писав Рокоссовський, широка водна перешкода, яку ворог намагався використати як рубіж оборони. Командувач віддає наказ генералу Павлу Івановичу Батову прискорити

просування, з ходу форсувати ріку та, у взаємодії з 48-ю армією, оволодіти Новгородом-Сіверським.

На головному напрямку 13-а армія під командуванням Миколи Павловича Пухова також досягла Десни. Війська одержали завдання наступати уздовж лівого берега ріки і форсувати її південніше Чернігова, аби потім рухатися до Дніпра, подолати його і захопити плацдарм на західному березі у районі Чорнобиля.

Війська 60-ї армії генерала Черняхівського 6 вересня 1943 року оволоділи Конотопом, 9 вересня – Бахмачем. На південь від цього міста були оточені і після двох днів бою розбиті чотири ворожі піхотні дивізії.

15 вересня після короткого бою війська 60-ї армії визволили Ніжин. Командуючий фронтом побував у Черняхівського після визволення міста. Пізніше Рокоссовський згадував: «Солдаты и офицеры переживали небывалый подъем. Они забыли про усталость и рвались вперед. Все жили одной мечтой – принять участие в освобождении столицы Украины». 18 вересня армія Черняхівського викинула фашистів із Прилук.

Оскільки лівий фланг все більше розтягувався, Рокоссовський попросив Ставку передати фронту з резерву 61-у армію генерала Павла Олексійовича Білова, яку було введено між 65-ю і 13-ю арміями на чернігівському напрямку. Це дозволило прискорити просування 60-ї армії Черняхівського до Києва.

У другій половині вересня головним напрямком Центрального фронту став чернігівський. Наступ відбувся успішно. Радянські війська форсували Десну і о четвертій ранку 21 вересня 1943 року увірвались до Чернігова. У місті зав'язались вуличні бої. До дев'ятої години ранку місто було очищено від противника.

У визвольних боях з 19 до 21 вересня 1943 року, за скромними підрахунками, лише 16-а кавалерійська дивізія, 181-а Сталінградська стрілецька дивізія, 211-а стрілецька дивізія, 129-а танкова бригада втратили разом 1147 бійців вбитими і пораненими. За Чернігів билися ще 6 стрілецьких, авіаційних, артилерійських і мінометних полків. Газета «Правда» 22 вересня 1943 р. інформувала союзних читачів: «Именно географическое расположение Чернигова ставило его в положение опорной базы войск противника, которые действовали в театре Центрального фронта и даже в южных районах. Неудивительно поэтому, что бои за Чернигов приняли очень острый и ожесточенный характер. ... советские войска встретились не только с регулярными частями немецкой армии, но и с венгерскими полками, с батальонами железнодорожной охраны и сводными командами». До зведених команд входили штурманшафтбатальйони (або охоронні), сформовані окупантами з мобілізованих чернігівських хлопців 1925-1926 рр. народження.

21 вересня 1943 року Москва від імені Батьківщини салютувала радянським військам, які успішно форсували Десну і визволили місто Чернігів, 12 артилерійськими залпами із 124 гармат. Дивізіям і полкам, що відзначилися у визвольних боях рішенням Сталіна присвоєно найменування Чернігівських. Такими стали 148-а і 211-а стрілецькі дивізії, 77-а гвардійська і 76-а гвардійська стрілецькі, 16-а гвардійська кавалерійська і 2-а гвардійська штурмова авіаційна дивізії, 129-а танкова бригада, 874-й винищувальний протитанковий артилерійський, 476-й мінометний, 1287-й зенітний артилерійський полки. 181-у Сталінградську стрілецьку дивізію нагороджено орденом Червоного Прапора, а командирів всіх дивізіїв і полків – орденами Суворова. У боях за Чернігів уславились льотчики 16-ї Повітряної армії під командуванням генерал-лейтенанта Сергія Гнатовича Руденка, уродженця Коропа.

6 жовтня 1943 року відбувся загальноміський мітинг трудящих, на якому було ухвалено лист із словами вічної подяки воїнам частин і з'єднань, які брали участь у визволенні Чернігова. Документ опублікувала газета «Правда» 9 жовтня 1943 року.

На честь К.К.Рокоссовського, П.О.Білова, М.П.Пухова в обласному центрі названо вулиці. Командиру 76-ї Чернігівської гвардійської стрілецької дивізії, Герою Радянського Союзу О.В.Кірсанову, командарму 16-ї Повітряної армії маршалу авіації і Герою

Радянського Союзу С.Г.Руденку, бойовому льотчику цієї армії і теж Герою Радянського Союзу В.А.Башкірову присвоєно звання Почесного громадянина Чернігова.

ЛІТЕРАТУРА:

БАЙНЕТОВ Д. Повітряний снайпер [Текст]: (Віктор Андрійович Башкіров. 1920-1991) /Дмитро Байнетов //Почесні громадяни Чернігова. – Ніжин, 2004. – С.61-66.

ВЕСНА нашої перемоги [Текст] //Деснян. правда. – 1968. – 11 трав.

Пам'ятний знак на честь радянських воїнів-визволителів танк Т-34 №129. Відкритий 9 травня 1968 р. у Чернігові.

ВІДКРИТО меморіальні дошки [на вулицях імені генерала Пухова і генерала Білова в Чернігові] [Текст] //Деснян. правда. – 1983. – 8 трав.

КАГАНОВА І. Друковані та архівні джерела про Чернігівщину часів 1941-1943 років [Текст] /Ірина Каганова //Сіверян. літопис. – 1999. – №5. – С. 172-175.

КОВАЛЕЦЬ Я. Командир роти Віталій Колесников [у складі 77-ї гв. стрілецької дивізії визволяв Чернігів, Герой Рад. Союзу] [Текст] /Яків Ковалець //Пульс недели. – 2004. – 24 дек. – С.5.

МАКАРЕНКО І.І. Спогади про маршала Рокоссовського [Текст] /І.Макаренко //Північні військові відомості. – 2004. – 2-8 трав. – С.5.

І.І.Макаренко – фотограф та ординарець командувача, уродженець с. Прокопівка Новгород-Сіверського р-ну.

МИКОЛАЄНКО В. Репортаж із золотого вересня 1943 року [Текст] /Володимир Миколаєнко //Деснян. правда. – 2008. – 20 верес. – С.6.

ОСВОБОЖДЕНИЕ Черниговщины [Текст] //Черниговщина в период Великой Отечественной войны (1941-1945 гг.): сб. док. и материалов. – К., 1978. – С.231-310.

САПОН В. Вранці, в день Різдва Богородиці [Текст] /Володимир Сапон //Деснян. правда. – 2011. – 20 верес. – С.3.

СОРОКИН В. А. Чернигов в огне войны (1941-1943 гг.) [Текст]: (докум. хроника-память) /Вячеслав Сорокин. – Чернигов: РИК «Десн. правда», 2000. – 200 с.

СТУДЬОНОВА Л. Долі, обпалені війною [Текст]: докум. оповідь /Людмила Студьонова. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2005. – 168 с. : іл.

С.38-44: Визволення Чернігова.

СТУДЬОНОВА Л. Слідами Чернігівського підпілля [Текст]: докум. нариси /Людмила Студьонова. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. – 232 с. : іл.

С.91-101: Спекотні літо і осінь сорок третього.

УВІЧНЕНО пам'ять [Текст] //Деснян. правда. – 1982. – 24 верес.

На вулиці ім. К.К.Рокоссовського у Чернігові відкрито меморіальну дошку.

ХУДОБЕЦЬ М. «Моя перша нагорода – за Чернігів» [Текст]: визволителі [уродженці Томської обл. Росія] /М.Худобець //Деснян. правда. – 2007. – 20 верес. – С.1.

ЧІКАЛІН В. Наймолодший командуючий фронтом [Текст]: [двічі Герой Рад. Союзу І.Д.Черняхівський] /В.Чікалін //Уряд. кур'єр. – 2006. – 30 черв. – С. 17.

ЮР'ЄВ Б. Маршал авіації [Текст]: (Сергій Гнатович Руденко. 1904-2002) /Борис Юр'єв //Почесні громадяни Чернігова. – Ніжин, 2004. – С.36-43.

ЮР'ЄВ Б. На Захід сімдесят шоста пішла «Чернігівською» [Текст]: (Олександр Васильович Кірсанов. 1898-1994) /Борис Юр'єв //Почесні громадяни Чернігова. – Ніжин, 2004. – С.31-36.

ЮР'ЄВ Б. Навічно в пам'яті народній [Текст] /Борис Юр'єв //Сіверян. літопис. – 2003. – №5-6. – С.46-61.

Добірка документів про визволення Чернігівщини від німецько-фашистських окупантів восени 1943 р.